

**میتۆلۇجىا د تىكىستىن
ئۆلا ئىزدىغان دا**

خودانو ئىمتىازى حافظ قاضى

سەردىقىسىز
مۇيد طېب

©
ماھىن جاپىرىنىڭ دىلاستۇر نە

- ڈمارا وەشانى: (۲۹۰)
- ئافى پەرتۇوگى: مىتۈلۈجىيا د تىكىتىن ئۇلا ئىزدىيان دا
- دانان: خەلات الیاس باعەدلى
- تىپچىنин: هلبىن عبدالواحد
- دەرىھىنانا ھونەرى: حسىن سەنغان مەتىخان
- بەرگ: بەيار جەمیل
- سەرىپەر شەتكارى چاپى: شىروان ئەھمەد تەيپ
- چاپا: ئىكىنى
- تىۋاڑا: (۱۰۰) دانە
- ڈمارا سپاردىنى ل پەرتۇكخانا بەدرخانىان
ل دھوك (۳۴۱) ل سالا ۲۰۰۸
- چاپخانى: خانى - دھوك

www.spirez.org
www.spirezpage.net

داو سپىرىز لەطباعة و النشر
دھوك

میتولوجیا د تیکستیں ئۆلا ئیزدیان دا

قەولى سەرمەرگى وەك نموونە

دانان

خلات الياس باعه درى

2008

لۇغۇتلىرىنىڭ

دیاری يه بـو

دیارييـه بـو گـيانـى بـراـيـى من زـعـيم ئـهـوىـ
كـوـل گـرتـيـمانـا ئـهـبو غـرـيـبـ هـاتـيـه سـيـدارـهـدانـ لـ
سـهـر دـهـستـىـ رـهـشـهـكـيـنـ رـزـيـماـ بـهـعـسـ ١٩٩٠

نافه رۆك

٩ دىتنەكا دى
١١ دەستپىيڭ
١٣ رېخۇشكىن
١٧ بەشى ئىيڭى: ئۇلا ئىيىزدىا
١٩ - بەنەرتى قى ئۇلى
٢٥ - بىر و باورىن قى ئۇلى
٣٣ - چىنىن ئۇلا ئىيىزدىا
٣٧ بەشى دووى: مىتۈلۈجىا ئۇلا ئىيىزدىا
٣٩ - مىتۈلۈجىا تۇقانى د ئۇلا ئىيىزدىا دا
٤٥ - مىتۈلۈجىا ئافراندىنى د ئۇلا ئىيىزدىا دا
٥٣ - مىتۈلۈجىا د ھندەك پىرۋىزىيەن ئىيىزدىا دا
٦٥ بەشى سى:
 مىتۈلۈجىا د تىيكتىيەن ئۇلا ئىيىزدىا دا و دك نمۇونە قەولى
٧٧ سەرەممەرگى
٩٣ ئەنجام
٩٩ لىستا سەرچاڭا

Λ

دیتنه‌کا دل

نەیاب سانه‌هیه د ۋى سەردەمى ن菲يسىن وگۇتار ل سەر ئۆلا ب ۋى
شىوازى دھىنە بەلاڭ كرن (كۆ ئايىنن جودا جودا تۇوشى هىرشا دىن)،
كەسانەك ھزرى بىھەت مىتۈلۈخىايى بخو بىھەت بۇ بەلاڭ كرنى.
د دەمى تو ۋى پەرتوكى دخوينى، ئەف كارى خەلات الياس باعەدرى پى
رابوى دېيىيت چەند يى فەر و گىرنگە بۇ پەرتوكخانا كوردى، ڇېھر وى
كىيماسيا د فى بوارى دا ھەيمى. ن菲يسىن د بوارى ئىزدىياتىنى دا گەلهك يا بەر
بەلاقە لى ن菲يسىنا تايىبەت ب ئىك بوارى دا ھىشتە يا ل دەست پى كى يە
وەك تەفسىر و شروفەكىن، و خەلات الياس دەمى ئەف دەركەھە فەكرى
دیتنەكا دى بۇ ئۆلا ئىزدىيان ديار دكمەت و قالاتىيەكا ديار ھەكە پر نەكمەت
بەشكى بەرچاڭ دھىتە پر كرن، ڇېھر وى شىوازى زانسى كول سەر ھاتىيە
ن菲يسىن، كۆ ۋەكولىينا دەرچۈونى يە، ھەر وەسا ئەو ماندىبۇن و خەم خوريا
خەلاتى بەر چاڭ وەرگەتى دەركەھەكى بۇ قوتابيان فەمدەكت گەلهك
ۋەكولىن و ن菲يسىنن زانسى ل سەر ئۆل و ئايىن كوردى يىين
كەفن چىپكەن.

هەر وەسا ئەڭ كارە كۆ دەزگەھى سې رىز ب ستويى خود ۋە وەرگرتى ئەقى ئەركى تمام دىكەت و دېيىتە پالدەر بۇ كۆ ئەڭ جورە بايەتە پەز ل دەقەرا مە ۋەكولىن ل سەر بەپىنە كرن. وەك نەقىسىمەرى ۋە پەرتوكى دېلىزىت (هەر ژ كەفن دا مەلەمانى و كىشە ھەبۈونىھە دناث بەرا بىر و بۇوچۇنىت مەرۆڤادا، و هەر ژ كەفن دا مەرۆڤ ل راستىيا ئافىندا گەردۇونى گەريايە). هەر كەسى ۋە پەرتوكى بخويىنت دى گەھىتە ھەندەك ژ ۋە راستى يىن.

رۇزىنامەنفيس – خدر دوملى

دەستپىك

بى گۆمان مىتۆلۈجىا ب شىوهىكى گشتى بابەتهكى گەلهك بەرفرايم، بەلكو ب سەدان كتىب و گۇتار و فەكۆلىن ل سەر ۋى زانسىتى وىت هاتىنە نېسىن. مىتۆلۈجىا وەك زانستەكى بەربەرلاڭ بارا بىز پىومندى ب لايەنئىن ئايىن ۋە ياهەى، لەورا من ب فەر دىت بابەتهكى پىومندى ھەى ب مىتۆلۈجىا و ئايىن ئىزدىيان ۋە ھەلبىزىرم، چونكە ھەتا نەو لايەنئى مىتۆلۈجىا دنაڭ تىكىستىن ئولا ئىزدىيان دا ب شىوهىكى تىر و تەسەل و بەرفەھ نەهاتىيە بەلاڭ كرنە، ژىلى چەند وتار و فەكۆلىنەكە ب شىوازەكى بەرتەنگ هاتىنە شرۇقەكىن و رۇنكرن و رۇلى مىتۆلۈجىا دنაڭ تىكىست و بىر و باودرا دا بەرچاڭ نەكرينە. ئەڭ بابەته ڙ سى پشكا پىك هاتىيە و ھەر پشکەك ڙى ژوان چەند چق ڙى دچن، ل دەستپىكى كە وەك رىخۇشكەنەكى بۇچۇونا ناڭ بابەتى دا بەشى ئىكىن بەرەتى ئولا ئىزدىيا ب شىوهىكى كورت ل گەل چەند بىر و بۇچۇونا هاتىنە دەست نىشانىكىن، دىسا بىر و باودرىن ۋى ئۇنى دەگەل دىاركىرنا چىنيت ئىزدىيا، بەشى دووئى مىتۆلۈجىا تۆفانى و ئافراندى و ھندەك پېرۇزىيەن ئىزدىيان وىت هاتىنە شرۇقەكىن، بەلنى پشكا سىن وەك پشکەكە سەرەكى دنაڭ ۋى بابەتى دا ئەو ڙى نمۇونەكە قەولەكى ڙ قەولىن مە ئىزدىيانە ئەو ڙى قەولى سەر مەركى يە چىرۇكاكا پەيدا بۇونا

مرؤُّشي ئىزدى د دەته خۆياكىن ھەر ژ رۆزا دەكتە بەر بەدەنا دايىكا خۇ تا رۆزا دەمرت و رۆزا ھەق و حسابى.

ئۆلا ئىزدىيان ج رى و رەسم يان گىرانا جەڭنا يان ژيانا رۆزانە ژ بۇون و كارى جۇتىيارىي و ژيانى و تىيگەھشتىن سرۇشتى گەردۇونى ھەمۇو ب دىتنا ئىزدىيان ب شىيەھىكى مىتۈلۈچى و جوان ھاتىه رېكخىستن، ئۆلا ئىزدىيان ب ھەمۇو لايەننەن خۇفە كەرسەتكى خافە بۇ ۋەكۈلىنىن مىتۈلۈچى ژېھر كو دىنى ئىزدىيان دەھىتە ھەزمارتىن ژ كەفتىرىن دىتىن كوردىستانى و تىشەتكى سرۇشتىيە گەلهك لايەننى مىتۈلۈچى گرىدان دگەل دا ھەبت. سەبارەت ژىددەرىن مفا ژى ھاتىنە دېتن بۇ ناساندىن مىتۈلۈچىي وەك زانىست مفا ژ چەندىن ژىدەرا ھاتىه وەرگرتەن بۇ نموونە وەك : (فراس السواح) پەرتۇوکا وى يابنافى (مغامرة العقل الأولى) و نفيسيينين (امام عبدالفتاح) و پەرتۇوکا (باسمة كيال) يا ژىر نافى و نيشانىت (أصل وسر الوجود) و نفيسيكارىن بىيانى وەك (كلود ليڤى شتراوس) و تايپەت ژىددەرىن كو مفا ژى ھاتىه وەرگرتەن بۇ ۋەكۈلىنا لايەننى مىتۈلۈچى د ئۆلا ئىزدىيان دا پەرتۇوکا (خرى سليمان و خەليل جندى) يا بنافى (ئىزدىياتى) و پەرتۇوکا (خەليل جندى) يا ل ژىر نافى (نحو معرفة حقيقة الديانة الايزدية) دگەل شرۇفەكىرنا چەندىن بەيت و قەمول و تىكستىن ئۆلا ئىزدىيان كو زانىيارىيەن پە بەها دنافدا ھەنە ل دۇر لايەننى مىتۈلۈچى د دىنى ئىزدىيان دا.

ریخوشکرن

ههر مللته‌کی جیهانی برهنگه‌کی بخو ئه‌فسانه دبیشت و باوری بهندی ههبوو، کو ئەف سانه روودانه‌که راسته‌قینه‌یه، کو هۆسا دزانین کو ئەف روودانه ویت هاتى نه روودان بەری فیگاڤی، بەلئ ئیرو رۆز ڙی گلهک خەلك ڦان چیغانوکه دبیشت و فەدگیرن کو د وى باوری دانه، کو تشه‌کی راسته‌قینه‌یه چیرۆکیت هاتى نه گۆتن ل سەر ئافراندنا جیهانی. ئەرئ ئەف جیهانه‌کی چیکریه؟ و چاوا چى بۇویه! و چاوا هاتى يە و وجودى، چاوا ئەف هەمموو تشتىن جۆرا و جۆر هاتى نه دروست كرنە و چاوا باب كالكىت مە چى بۇوينه و پەيدا بۇونا دنیايىن ل دەست پىكىن چاوا بۇویه؟ ئەو مرۆڤنە ئەوین بىغان رۆلا رادىن يېت هاتىن دناڭ چیرۆکیت پەيدا بۇونا دنیايىن و خودا وهن و گیانىت پاك و بى گۈنهھ و جن و عەفرىت و توخمىن دى.^(١) يېن چاوا بۇون؟

ئەگەر تەماشە بكمىن دى بىنин هەر گوندەکى مىتلۇجيا دانانە خۇ ياهەى، هەر مللته‌کى ژ مللته‌تىن جیهانی مىتلۇجيا خۇ ياتاپەت و اهەى، چونكە مىتلۇجيا تىنە هزمارتن كە زمانە‌کى تاپەتە يى پەر ژ چەنگ

(١) صالح بن حنادي، الدراسات في الأساطير والمعتقدات الغيبية، تونس، (د. ت)، ص ١٥.

و واتافه، (عنصری) میتولوجیا دبته پشکه‌که که ژ کۆمەلەکه تایبەت ژ چیکرنا گیانی مرۆڤی کەفن، ئانکو عنصری میتولوجیا خۆیا دبت وەك وینەکی بنه‌رەتى بۇ گیانیت بیرۆز، ژ هەزى يە بىزىن ل ھەممۇ دەما چى نەدبوو بەحسا میتولوجیي بىتەکرن، بەلكو بتى ل رۆزیت بیرۆز ھاتبا كرن.^(۱)

ھەر وەكى فەيلەسۇفى ئەسكوت لهندى (ديقىيد هيوم) David Hume (1711 – 1776) د پەرتۇوکا خۇدا يَا بنافى (التاريخ الطبيعي للدين) دېيىزت، يَا كو ھاتى يە دەرىئىخسەتن ل سالا (1757) رەگ و رىشالىت دينى دياردكەت، كو ھەممۇ وى ژ ترسى و پىتىقىيەن ژيانى وىت ھاتى نە دياركىن. پشتى ئەڭ تىورە ھاتى يە پەسىند كرن ب شىۋىدەكى بەرفرە بەلاڭ بۇو دناف خەلکى دا، كو راستە ترس بنه‌رەتى دروست كرنا دىنايە. ھەر ھۆسا دينىت ئەسمانى ژى پشت بقى چەندى بەستى يە كو راستە مرۆڤ ژ ئاڭرى دۆزى دىرست. جياوازىدكە مەزن ھەمە كو دناف بەرا ترسا ژ ديارۋىكىت سرۇشتى و ترسا دىنەن، چونكە روودانىت سرۇشتى وەختى رwoo دەدەن ھەممۇ مرۆڤا بچاك و خراب قە دەدەتە بەرييە، چونكە دوو پشك يَا بىبەلەرز (زلزال) جودابىي ناكەت نىچەكە مرۆڤى باش و خراب، بەلنى ترس ژ دىنى بۇ مرۆڤىت خودان رەوشتىن خراب بتىن سزاي وەردگەن.^(۲)

(۱) جان صدقە، رموز وطقوس، لندن، ۱۹۸۹، ص ۱۱ - ۱۲.

(۲) د. إمام عبدالفتاح، معجم ديانات واساطير العالم، بيروت، ۱۹۹۵، ص ۱۳ - ۱۴.

مرؤفیت بهری دهمنی چافی وان ب برق و بروسی که قتبایان بارانه کا زور هاتبا، یان بیبه له رزه کی روودابا، ئهوى باوهري ههبوو، کو خودا وندى وان بى ژوان توروه بلوى، ل بھر فى چەندى ئەڭ روودانه وى رووددهن، ۋان مەۋھىدا رادبۇون ھندەك سەربر (قوربانى) دىرنە خىر و ھندەك رى و رسمىت جۆرا و جۆردىرن و پەنا دېرنە بھر خودا وندى خۇتا کو ئەڭ روودانه راوهستىن و دلى خودا وندى وانلى وان خۇشىت.^(۱)

پشتى پوتە پىدانەکە مەزن ھاتى يەگرن ب شرؤفە كرنا (بنەرتى دينى) ب تايىھەت ژلايى رۆزھەلات ناس و زانا و زمانقانى بريتانى يى ل ئەلمايانا دايىك بولۇ (ماكس مولر) (۱۸۹۰ - ۱۸۲۳). کو کارى مىتۆلۈجىيا دايەش بىمەت و ليكۈلينەکى بەراوورد دناف بەرا دینا دا بىمەت، پشتى فى چەندى پەرتووكەك و زنجىرىن و درگىرای ژ زمانا بناۋ و نىشانىت (الكتب المقدسة في شرق) ھاتنه دانان و دناف فى پەرتۆكى دا دېيىت: " يال سەرمە کو ئەم بنەرتى دينى ب گەريئىنە سەر گىانى مەرؤفایەتىي " و هەر ھۆسا پېيغە دەچت و دېيىت: " بى گۆمان تىشەك ھەيە دناف گىانى مەرؤفى دا ۋېچىجا ئەڭ تىشقا ئەگەر (فطري) بىت ژ ب ھندى ھەست بىمەت ب خودا وندەكى ئەڭ چەندە ھندى دىمەت کو مەۋھىدا بىتە جوداكرن ژ گىانەودرا "^(۲)

قوتابخانە (مولر) ھەولدا کو ھندەك شرؤفیت زمانە وانى بۇ رونكىرنا مىتۆلۈجىيا بكار بىت و بېيختە سەر پېنجىنەكى تايىھەت ژ دەما ھاتنا

(۱) د. إمام عبدالفتاح، معجم ديانات واساطير العالم، بيروت، ۱۹۹۵، ل. ۱۲.

(۲) سەرچاوايى بھرى، ل (۱۶ - ۱۷).

زانستی ل سه‌دئ هقدی دا میتولوچیت ژناش دینی (رفض) دکمن و دبیژن بهره‌منی هندک میشکیت تایبته کو هزر دکمن بریکا خرافاتا.^(۱)

ئەف ریبازه يا ئەفسانەیی دگەریتە سەر سرۆشتى، پەیوندەنییەکا مۆکم ب رەگەزیئن سرۆشتى فە ھەیە وەکى مرۇۋە رابوویە سەر پییت خۆ و سەرئ خۆ بەر و ئەسمانى بلندکرى و چاڭى وى بستىر و ھېيغا دکەفت.

پاشتى بەرئ خۆ دايە دۆر و پاشتىت خۆ گەلەك تشت ل دۆرا خۆ دیتن وەك: چىپا و نەھال و گرا و گيانەودرا، ھەر ھۆسا زانىن مرن و ژيان چى يە و دەھىرەن و نە دكارىن (واقعي) ژ خەونا جودا بکەن.^(۲)

(۱) كلود ليفي شتراوس، الاسطورة والمعنى، ترجمة وتقديم: - شاكر عبدالحميد، دار الشؤون الثقافية، بغداد، ١٩٨٦، ص ١٨.

(۲) فراس سواح، مغامرة العقل الأولى، مطبعة دار الكلمة، بيروت، ١٩٨٥، ص ١١.

بەشى ئىكى

ئۆلا ئىزدىا

١- بنەرتى قى ئۆلى

٢- بىر و باودىن قى ئۆلى

٣- چىنپىن ئۆلا ئىزدىا

بنه‌رەتىڭ قۇڭ ئۆلۈڭ

بىن گۆمان گەلهك گرفتارى كەفتىنە پىشىا وان فەكۈلەران ئەوين
فەكۈلين ل دۆر داب و نەرىتى و بىرۋىزىت ئىزدىيا فەكۈلەن. ژبهر گەلهك
ئەگەرا بۇويه لىكۈلەرا نكارىيە ب رەنگەكى بەرفەر ل دۆر ئۇلا ئىزدىيا
بنفيسن، چونكە قۇنىڭ ھەر ژ دەست پېكىدا پشتا خۇ بەستى يە بکە
لەتوري زارەكى، ئەڭ كەله تورە ژ نەفى بۇ نەفى هاتى يە فەگۆھاستنە بىن
كۆ ئەڭ رى و رسمىنە بىنە تومارگىرن، ھەر دىسا دكارىن بىزىن ژبهر چەند
ئەگەرا (تحرييات) نەھاتى نە كىنە بىنگەكى بەرفەر ئەو جەن ئىزدىلى
ئاكنجى.^(١)

ھندەك گریمان وىت ھاتىنە بەرجاڭ كىن ژلايىن ھندەك زانا و
شارەزايىت فەكۈلەر ئىك ژوان گریمانە خۆيا دكەت، كۆ ئۇلا ئىزدىيا ئىك
ژوان ئۆلىت كەفنه يىت سەربەخۇ يىت كۆ ل ئەردى ئیرانى دىيار بۇويه، ل
گەل قۇنىڭ ھندەك ژىدەر دىيار دكەن و دبىزىن بنەرەتى ئۇلا ئىزدىيا ل
شارى (يزد) يىت كۆ نىزىكى دەڤەرا خراسانى ل رۆزھەلاتە ئیرانى ل نىزىكى
سەنورى ئەفغانستانى بىگەتىدا كوردستاندا باشدور دەرباس بکەت ل توخوبى

(١) د. كاظم حبيب، إقليمة دينية الايزدية والكردية، مجلة (رۆز)، المانيا عدد (٦)، ١٩٩٨، ص ٢٢.

روژئافا کوردستاننا ترکیا و شاری مووسلى ل باکووری عیراقی. تا بگەھەتە حەلەبى ل وەلاتى سوریا، سەری خۆ ھلایە و ناز نافى ئۆل لە سەدى (٩) زاینى ھاتى يە ناسكىنە، چەنكو ژىددەرىن مىزۇوېي دىيار دەن و دېيىن، كو شارى يزدى ئیرانى جەھەکى ھەرى سەرەتى يى ئۆلا زەردەشتىا بۇو، چونكە هندەك پەيىقا يەزدانى دېيىن مەبەست خودانەوەندە، ئانكۇ خودى پەرىس.

ھەر ھۆسا مىزۇو ل سەر ھندى بەرچاڭ دەكت، كو مللەتى كورد بەرى بنە بوسلمان ھەمۇو ل سەر ئۆلا زەردەشتىا و مىتارايَا بۇون. ل وى دەمى دا هندەك ئىليلىن كورد قاپىيل نەبۇون كو بچەنە ناڭ رىزىن بوسلمانىيەتىن دا و ھەر ل سەر روشت و كەلهتۈرى خۆ يى پىرۇز مان و بەدەست وان فە بەرنەدا. ھەر ھۆسا گەلەك ژىددەر پېتىگەرى ل سەر ئىچەندى دەن كو ئۆلا زەردەشتىا و جەن ئاكىنجىبۇونا ئىزدىيا ل دەفەرا كوردستانى بۇويە و بتايىبەت دەفەرا ھەكارى كو دەكتە كوردستاننا باکوور دناف ئاخا وەلاتى ترکا دا^(١)

ھەر وەكى د هندەك سەرچاۋىت مىزۇوېي دا ھاتى كو دينى ئىزدىيا گەلەكى كەفن و دىرىينە، ئەق كەفنياتە دەكتە سەرددەما سالا پېش سەرھلادان ئايىنى زەردەشتىي، چونكە وەكى هندەك سەرچاۋىت دى دېيىن پاش ماوىن دينىت كەفنى ئيرانى بۇون كو ل وى سەرددەمى ل كوردستانى

(١) د. كاظم حبيب، اقلية دينية الايزدية والكردية، مجلة (رۆز)، المانيا عدد (٦)، ١٩٩٨، ل. ٢٣.

به لاث بwoo، به لى دگەل درېژاهيا چەرخى و تىكەل بوونا بير و باودرىن فى ئۆلى دگەل مللەتىت دى بقى رەنگى گۈزان ب سەر داھاتى يه.^(١)

ل فى دوماهىيى هندەك بسپورىت زمانىت كەفن وەك:- سۆمەرى، بابلى، ئاشۇورى، دياركىن كو پەيضا (ئىزدى) يا هاتى نفييسىن ب دەست نىفسە (مسمارى) ل چەرخى سۆمەرىا فى واتايى دگەينىت كو گىانى پاك و بى گەرد و رىپا راست. ل دىف چوونا بير و باودرىن ئان فەكولەران كو مىژووا ئىزدىا دگەريتە هەزارى سى بەرى زايىنى. بۇ زانىن كو ئەف ئۆلا كەفتىرین ئۆلا كوردىيە ل دەفهرا شارستانىيا رۆزھەلاتى، مەبەست ژ شارستانىيەتا سۆمەرى و بابلى و ئاشۇورى.^(٢)

پەيضا (ئىزىد) يان (ئىزدان) يان (يەزدان) ب گەلهك تەرزىت جودا رامانا وان ياهاتى ليكdan. دناڭ وان نفيisananدا دا يېت كو نفيisەritت عەرب ل دۆر ئۆل و ديرۆكا ئىزدىا نفييسىن، ڦېھر هندەك ئەگەرا پەيضا (ئىزدى) دگەرينه سەر يزىدى كورى معاوى، چونكە ئىزدىا هندەك رى و رسم وېت هەين پىوهندى ب پەيضا ئىزى وېت هەين، ڦفان داب و نەريتا جەۋزا ئىزى كو دكەفتە ئىنيا ئىكى ژ كانونا ئىكى.^(٣)

(١) نەجم ئەلەونى، ئايىن ئىزدى، چابخانا زانکوئى سەلاح الدین، ھەولىر، ١٩٩٩، ل ١١.

(٢) خليل جندي، غلو معرفة حقيقة الديانة الايزدية، مطبعة رابون، سويد، ١٩٩٨، ص ٢٠.

(٣) نەجم ئەلەونى، ئايىن ئىزدى، ل ١١.

بەلی وەك نفیسەریت نەد عەرب دبیژن کو پەیشا ئىزى هىچ پەيوەندى نىنە ل گەل ناڤى يىزىدى كورى معاوى، بەلگە ڙى ئەوه کو ناڤى ئىزىدىا ب سەدھا سالا بەرى پەيدابۇونا ناڤى يىزىدى كورى معاوى ھەبۈويھ ھەر ھۆسا ھەندەك شەنگىست وېت ھەين کو كەفناٽىي و دېرىنا ئۆلا ئىزىدىا ل سەر رادوھىستىت. ڙفان شەنگەستە باودرييەكە مۆكم و دلهكى پاك. کو ئەف دينە نە خودان ئەو بىر و باودرييە، يەکو دينى خۆ ل سەر خەلکى نەي ئىزىدى ب چەسپىت، واتا پېىدۇ يە ل سەر مەرۋە ئىزىدى ڙ دەيك و بابە يى ئىزىدى بىت و دىنىت دى تر دناف خۆدا قەبۇول ل ناكەن و ھەر كەسەكى ڙنەكى بىنت و نەيا ئىزىدى بىت وى ئىتتە دوورخىستن ڙناف في نۇلى. ل گەل ھەندى ڙى ڙن ئىنان دناف ھەموو چىنین ئىزىدىا دا نابات چونكە ھەر چىنەكى تابېتەمەندىن خۆ بېت ھەين.^(١)

دبیژن پەیشا (يزدى و ئىزىدىيە) ئەو مللەتەيە يى کو (ئىزى) (ايىزى) و طاووس مەلەك (يزت، ايىزد، ئىزى). کو ئەف پەيغە وېت ھاتىنە دروست كرن ڙ پەيشا (يزدان، خودى) ھەر وەكى دناف ڦان سەبەقادا خۆيا دېت.

- پەدشايى من ھەزار و يەك ناڤە.

- ل باوى ئەف دنما سەعەت و گافە.

- ل بەستا چەند كەفر ل ناڤە.

- سلطان ئىزى ھەوا دكە بۈوك، ئادەم زافا^(٢)

(١) خليل جندي، نبو معرفة حقيقة الديانة الايزدية،.....ص ٢٥

(٢) ھەمان سەرچاوه،.....ل ٦٠

مهدم ژ پهیقا (ئى، زى، دى) كو هاتى دياركىن ب كەفتىزىن شارستانىيەت ياسۇمەرى ياهاتى ناسكىن ل دۆلا (رافدىن) كو رامانا پاقزى و ل سەر رىكا راست هاتى ناسكىن.^(١)

ھەر وەكى پەيپا ئىزىدەي هاتى بكار ئىنان دناف سەبەقىيەت باس ژى كى ب پەيپا خودى دەھاتە زانىن و خۆيا بۇو كو ئىزى ئىكە ژنافىيەت خودى مەزن- يىزدان ژى ھەر ئەوه ھەزار ئىك ناڭ ل خۆدايە و نافى مەزن ژى ھەر خودى يە و ھەر ئەوه ئەف دنیايە ل ناك وى سەعەت و گافە، ھەر ئەوه ئەف كىياتە يائەفراندى و ھەوا و ئادەم ژ ئان ھەر چار رەگەزا : ئاخ، ئاف باى، ئاگر درست كرييە و بەشەرى ئەننەيەن ھەممۇ ژى چى بۇوينە و طاووس مەلەك ژى كرييە سەرۋىكى مەلائىكەتايە و ئىكە ژ مەزنلىرىن خوداوهندى ئىزىديا. د ئى چارچۇنى دا دېئىن ئىزىدەي خودى و طاووس مەلەك د پەرىسىن و ھەر ئەفەنە كو يەكەمین كەسن ئىكەتىيا خودى ناسكىرى.^(٢)

بەن ل دىيف بىر و بۇچونىن گەلەك ۋەكۇلەرا كو ئىزىدەياتى دىنەكى كەفنه و ژ گرۇپا دىنېت رۆزھەلاتا هند و ئيرانى يە. ل سەر ھندى را كو مىزۇويەكا دوور و درېز ھەيە بەرى دايىك بۇونا شىخادى يان ژ بەرى دايىك بۇونا (عىسى س،خ) چەنكۇ شىخادى ژلابى مىزۇوبى ئە چاکەكى دىنى بۇو كو بۇ ئىزىديا هاتىيە و دەست كارى كرييە دناف وان دا و سىستەمى چىننەيەتى

(١) نەجم ئەلەونى، ئايىن ئىزىدى،..... ل . ٦٠.

(٢) خليل جندي، غور معرفة حقيقة الديانة الابذدية،..... ص ٥٩ - ٦٠.

دروست کریه و دابهشی سهر چهند پلهو پایه کریه، بی کو گۆران دناف
فەلسەفا وان يا (لاھوتى دا بېتە كرن).^(١)

پېتىھىكە گەلەكە گەرنگە كۆئىزدى دېيىژەن گەلەك دېرۋەك ژ
بۇ بەرڙەوندىيا خۇ يا كەسايەتى يان هندهك كەسا يان ژ ترسا يان ژى ژ
نەزانىنە خۇ دېرۋەكا بېنەرەتى ئىزدىيا تىكدايە، دېيىژەن ئەن دېرۋەكە دېرۋەكتەت
(رهش) وەك هندهك دېركۈغان دېيىژەن، كۆئىزدى ئۆلى دەگەرىتە سەر
ئىلا ئەمەويا هەر وەكى بەرلى نەھۆ هاتى دىارگەرن.

ل دىف بىر و بۇچۇونىتەت هندهك رۆزھەلات ناسا، كۆ نافى ئىزدىيان ژ
يەزدان، ئەزىز، هاتى يە و نافى خودايى وان تەموز بۇو ھەر وەكى
دېرۋەكتانى كوردى ئىزدى (خەلەل جندى) و دېرۋەك زانى كورد (ئەكرەم
جەمیل پاشا) د پەرتۇووكا خودا بىنافى (دېرۋەكا كوردىستان) دا دېيىژەن:-
(بەرلى زايىنى ب شەش ھەزار سالا، بەلكى ب دەھان ھەزار سالا ئۆلا كوردا
ھەبۇو نافى خودى وان ئىزدان بۇو، ئانكۆ نافى كوردى ئىزدى ژ نافى
يەزدان، ئەز ئەزىز هاتى يە)).^(٢)

(١) هوشنگ بروکا، دراسات في ميتولوجيا الديانة الايزدية، (ط ١)، المانيا، ١٩٩٥، ص ١٧ - ١٨.

(٢) جان ئۆلا، پۇھەندى ناڭ بىدا ئىزدىياتىي و زەردەشتىي دا، گۈفارا رۆزى، ئەلمانيا، ژمارە (١)، ١٩٩٦، ل ٣٢.

بیر و باوه‌رین ڦلگه ٿولڻ

بی گومان ئیزدیا ڙی ودک همی مللہتیت جیهانی هزر و بیر و فہلسنه فه و دینته که تایبہتی یا خو یا ههی دهرههقا خودی ناسینی و یہ کھتیا وی دا، د بیرا ئافه رینا مه لائیکه تا و ستیر و ئهرد و دیار چکیت سروشی و بهشت و پیک ئینانه لهشی ئادھمی ڙ هر چار ره گھما و چوونا روھی دبهر لهشی ئادھمی و چیروکا دھرنیخستنا ئادھمی ڙ به ھهشتی و ئینانا وان بو سهر نہر دی و هاتنا پیغہ مبھرا ئیک ڙوان نوح و چیروکا رابوونا ئافا رسن و هنارتنا هندک پیغہ مبھرا بو ناسینا خودی و جیهانی و هر ئیک ڙفان پیغہ مبھرا کو ٿوله کی یا فہلسنه کی بو مللہتھکی دانیت. هممو مللہت و ٿوله تا ٿی گافی ڙی دبهر دھامن.^(۱)

ئیزدی نه ودک دینیت دی تر تھاما شهی طاووس مهلهک دکھن و دھرمیرن خودانی شهري. بهلی بچا فه کی گلهک مه زن بهری خو د دهنی، و دئیتھه هزمارت ن ئیکه ڙ سمر چکی هر هفت مليا کھتھ و ئه وہ ل گھل جبرائیل روحا دستینت، بهلی ودکی ڙی دبیژن شه دنناش دلی مرؤقادایه، نه ودک مللہتیت دی ڙی دبیژن کو ڙیدھری شهري یه. هر هوسا چیروکا

(۱) بدل فقیر حجي، هاته شرف دين و روزا قيامه تي دميترلوجيا ئيرديا دا، گزفارا لالش، دھرڪ، ڄماره (۴)، ۱۹۹۴، ل ۳۳.

ئافراندنا دنیایى ژى يا دناظ بير و باوهرين ئىزديا دا هاتى نه ووك مللتهتىن دى يە.

خودى مهزن بھرى هەر شەش ملياکەتىن دى دروست بکەت طاووس مەلەك ژ نورا خۇ ئەفراند و فەرمان لى كر كو سجودتى بۇ كەسى نەبەت ژبلى خودى مهزن، چونكە وي يى ژ نوررا خۇ دروست كرى، پشتى خودى مهزن هەر شەش مەلائىكەتىن دى ئەفراندىن رۆزگە خودى ئەمرگر و گۇتا هەر ھەفت مەلائىكەتە ووك تاقى كرنەكى بىشان بکەت و ئىكىن ژفان بکەتە سەرۆكى وان پشتى هنگى فەرمان ل وان كر و گۇتى: سجودتى بۇ ئادەمى بىكەن، ھەمموا سجودت بۇ ئادەمى بىن ژبلى طاووس مەلەك و گۇتە خودى عەزىزى من؟ سجودت تەنها بۇ تەپيا فەرە، چونكە تە ئەز وى ژ نوررا خۇ چىكريم و ئادەم ژ قورى دروست كرييە ئىينا طاووس مەلەك كرە سەرودرى وان^(١) هەر وەكى دفان مالكىت قەولى پەدشاي دا هاتى كا چاوا ب فروارە خودى دېتە سەرودرى وان.

پەدشى من رەبى ملياکەتە.

- پەدشى من كنيات ئافاکىر ژ دورا گەوھەرد.

- سپارتىبو هەر ھەفت سورىتەت هەر و هەرد.

- مەلەكى تاووس كرە سەرودرە^(٢)

(١) د. پير مۇ، ضوء على فلسفة الديانة اليزيدية واصلها، مجلة لالش، دھوك، عدد ٢-٣، ١٩٩٤، ص ١٥٧.

(٢) بدل فقير حجي، قدولى پەدشاي، گۈڭارا رۆزى، ئىمانىا، ژمارە (٣)، ١٩٩٧، ل ٣٧.

هەر هۆسا ئىزدىا باوھرى ياهەى كۆ طاووس مەلەك وەكىلى خودى يە ل
 ئەردى و هەر سال جارەكى ژ ئەسمانە دئىتە خوارى ئەو ژى ل رۆزا
 چارشەمبۇوا ئىكى ژ نيسانا رۆزھەلاتى (شرقى) ئەو ژى رۆزا جەزنا سەر
 سالى يە، د ۋى رۆزى دا خودى مەلەك طاووس ژ نۇورا خۇ ئەفراندىه.^(١)
 چىكىر و ئەۋەن دورە ل سەر پشتا فى بالىنى ماتا (٤٠) ھەزار سالى، پشتى
 ھنگى خودى مەزن ھەفت خوداوهند چىكىرن كۆ رېقەبەريا خەلکى بکەن.^(٢)
 پشتى خودى مەزن ئەزمۇون ب ھەر ھەفت مەلائىكەتا كىرى وەهزازىل
 تىيىدا سەركەفتى خودى گۇتە عەزازىل (تو طاووس مەلائىكەي يَا عەزازىل)!؟
 تو كى دستۆھى خۆكە كۆ خەلاتكە ژىنك من بۇ تە، كۆ تو بۇويە سەرومەرى
 ھەممو مiliاکەتا، چونكە تو د ئەزمۇونا خۆدا سەركەفتى، ژېھەر ھندى ئىزدى
 ھۆسا دىبىن كۆ طاووس مەلەك يەكمەمین بۇو كۆ باوھرى ب ئىكەتىا خودى
 ئىننايە ھەر وەكى دەغان مالاکىت خوارى دا دىاردىت، كۆ طاووس مەلەك
 سجودەت بۇ كەسەكى يَا تىشەكى دى نەبرىيە ژىلى خودى مەزن.

- يارەبى ھەر تو خوداي.
- ھەر تولايىقى مەدح و سەنابىي.
- تو مەلکى عەرشى عەزىمى.
- يارەبى ژ ئەزىز دا ھەر تو قەدىمى.
- يارەبى تو مەلکى عنسى و جنسى
- يارەبى تو مەلکى عەرشى و كورسى^(٣)

(١) د. پىر مۇ، ضوء على فلسفة الديانة اليزدية واصلها، مجلة لالش، ص ١٥٧.

(٢) سعيد الديوجي، اليزدية، بغداد، ١٩٧٣، ص ١١٩.

(٣) عزالدين سليم باقسىرى، الخليفة والتكون لدى الايزدية، مجلة لالش، دھوك، عدد (٩)، ١٩٩٨، ص ٢٠ - ٢١.

هەر وەکى دناف ۋان مالكادا دياربىویي كۆ طاووس مەلەك پەسەنەكا
 (وسف) يَا بى سنۇور يَا ئارەستەرى رەبى خۆ كرى و دياركىريه كۆ ستابىش
 كرن هەر بۇ خودى يَا فەرە و پېيدىش يە ب شەڭ و رۆز سجودەت ژىرا بىتە
 كرن، چونكە هەر ئەوه ئەف دنيايە ھەممۇ ئەفراندى و هەر ئەوه خودانى
 كورسيا مەزن.

هەر ھۆسا ئىزدیا باوەرييەكا بى گۆمان وا ھەم، كۆ خودى مەزن هەر
 ھەفت مەلائىكە ژ نۇورا خۆ ئەفراندىن و رۆزا ئىك شەمبوبىي مەلەك
 شەمش الدین ئەفراند ئەو ژى عزرايىلە و رۆزا دوشەمبوبىي مەلەك دردائىل
 ئەفراند ئەو ژى مەلەك فەخرەدىنە ب خوداوهندى مانگى تىتە ناسىن، رۆزا
 سى شەمبوبىي مەلەك مىخائىل ھاتە ئەفراند ئەو ژى بناقى ئامادىنە و رۆزا
 چار شەمبوبىي مەلەك ئىسرائىلە ھاتە ئەفراند ئەو ژى طاووس مەلەكە و
 رۆزا پىنج شەمبوبىي مەلەك نورائىل ئەو ژى يېزىدە ھاتە ئەفراند.

بىروارە خودى، طاووس مەلەك بۇوه سەرەودى ۋان ھەميان و هەر و هەر
 ل بەھشتى دايە و ھەمى چاخ و دەما گوھ ل شيرەتىن رەبى خۆ دەكتە.^(١)
 ۋەكۈلەرەين ل سەر بىر و باوەرىن ئىزدیا ۋەكۈلەين نەگەھشتىنىن
 ئەنجامەكى ل دۆر بالندى دېپېنى (طاوس)، چونكە بارا بىز ژ لېكۈلەرەين
 رۆزئاپىيە دگۈتن ل سەر بىنەرتى بالندى طاووس (طیر طاووس) ئەف وىنە
 يى ھاتى يە چىكىن.^(٢)

(١) زهير كاظم عبود، لحات عن اليزيدية، مطبعة العاني، بغداد، ١٩٩٥، ص ٩٩.

(٢) عبدالرزاق الحسيني، اليزيديون في حاضرهم و مضيهم، (ط ٩)، مطبعة مكتبة
 البقطة العربية، بغداد، ١٩٨٢، ص ٤١.

هەر وەکی د فەلسەفا ئۆلا ئىزدیا دا دیار دبت کو روژا قیامەتى قورتال
کەردەک وى ھەی ئەھە زى (شەرفەدینە) وەکى ئىزدی زى دېیژن چل سالا دى
خۆشى و تەناھى دى ل سەر ئەردى پەيدا دبىت، پشتى هاتنا قورتال کەرى،
چەنکو گەلەك ئۆل و پىغەمبەرا گۇتى يە دنیا وەھا نامىنت، ھەر مللەتكە
وەك بىر و بۆوچونىت خۇ دېیژت بۇ ھاتنا رزگارکەرى (النقد) مەسىحى
دېیژن دى عيسا ئىت، بوسىلمان دېیژن (مەھدى منتظرى) دى ئىت، ئىزدی زى
دېیژن (شرف الدین) دى بۇ مە ئىت. ئىزدی د وى باوھرىي دانە کو
شەرفەدین و عيسا دى ل گەلەك ئىن، شەرفەدین دى ل كوردستانى حۆكمى
دەكت و عيسا ل دەفھەرا مسلىخى دى حۆكمى كەت. پشتى چل سالان زۆردارى
و نەھەقى ل عەردى نامىنىت و دى گورگ و مەر ل گەلەك چىرىيەن، ھەر
وەکى د قەولى شەرفەدین دا خۆيا دبت بىغان مالكىت خوارى دا.

- شەرفەدین دى ئىت ژ غەربە.

- راست و چەپ دى ھنگىيەت دربە.

- غافل دى مرن ژ كەربە.

- چل سالا مىھ ژ گۆرگى ناترسى^(١)

دېنى ئىزدیا زى ھەر وەکى ھەمۇو دىنت دى يىت دیار ل سەر رووى
ئەردى روژى و نەپىر و جەۋنىن خۇ وىت ھەين و بەلافن دناف ھەمۇو
دەفھەريت ئىزدی لى ھەين، ھەر ھۆسا سەر سالا ئىزدیا ل روژا چارشەمبۇودا

(١) تارق شىكىرى خەممۇز، ژمارە چل دناف ئىزدیادا ، گۈفارا لالش، دەشكۈز ژمارە ١٢٤، سالا ١٩٩٩، ١١.

ئىيّكى ژ مەها نيسانا (شرقى) دەستت پى دەكتات^(١) ھەيغا نيسانى ھەر وەكى ل نك مللەتىن كەفن و تافى گافى ژى ئەف مەها دبته سەر سال د سەرىت سالا نودا. ھەر ھۆسا مىتۈلۈجىيا ئىيّزدىيا دا ھاتى يە كو رۆزا جەزنا سەر سالى جەزنا طاووس مەلەكە كو ئەف جەزنه يَا سەرەكى يە يَا تىيىتە كرن ۋى گافى وەك جەزنا سەر سالى و توافە ب ھەزارا سالا بەرى نەھ د ھاتەكىن. جەزنا سەر سالى ل ناڭ مللەتىن وەكى سۇمەريا و بابليا بەرى (٢٠٠٠) سالى پ.ز دىكۈتنى جەزنه (اكىتو) واتا سەرى سالى كو دناف چىرۇكا ئافرینا دنیايى دا تىيت.

ئەرى بۇ چى رۆزا چارشەمبوبىي بۇويه پىرۇزلىرىن رۆزە دناف رۆزىت ھەيغا نيسانى دايىه؟ وەكى بەرى نەھ مە گۇتى كو رۆزا چارشەمبوبىي رۆزە طاووس مەلەكە و ل وي رۆزى چرا دىيىتە هلىكىن. ھەر ھۆسا دناف ۋان مالكىت قەولى دا پىرۇزىيا چارشەمبوبىي خۆيا دبت.

- چارشەمبوبو رۆزەكە فادله

- مەلەك فەخرەدىن ئەفراندبوو ژ دلە

- ناس نەدكىر روحىت غافلە^(٢)

ھەر دىسا پىرۇزا مەها نيسانى دناف مالكىت قەولى دا خۆيا كا چاوا ھەيغا نيسانى د مىتۈلۈجىيا ئىيّزدىيا دا ھاتى.

(١) درويش حسو، الازداديون واليزديون، بون، ط ١، ١٩٩٢، ص ١٠٦.

(٢) د. خليل جندي، خات من الاسطورة والتکوين وسر اعياد الایزديه، مجلة (رۆز) المانيا، عدد (١)، ١٩٩٦، ص ٣٧ - ٣٨.

- نیسان واتیت و دکهت قمرقهشه.
- ههکه ئەز فەکەم دەرى قوماشە.
- ^(١) ھەریازدە مەھا دى دەمە پاشە

لېرەدا دیار دېت کو چوو مەھ ژ مەھا نیسانى پیرۆزترنین و چوو مەھا ل سەرخۇرا نابىنت. ھندەك ژفان جەڙنا دى دەست نیشان كەين ئەۋىت
جەن خۆھەين دناف بير و باوهريئن ئىزدىا ^(٢) دا

- ١- جەڙنا سەر سالى
- ٢- جەڙنا جەمايىن
- ٣- جەڙنا قوربانى
- ٤- جەڙنا چلى ھافىنى
- ٥- جەڙنا خدر الیاس
- ٦- جەڙنا رۇزىت ئىزدى

ھەزى يە بىزىن کو ھەر جەڙنەك ژفان جەڙنا رى و رسميئن خۆ يېت تايىبەت وىت ھەين.

(١) د. خليل جندي، ملخص من الاسطورة والتقويم وسر اعياد اليزيدية، مجلة (رۇزى) المانيا، عدد (١)، ١٩٩٦، ل ٣٨.

(٢) هاشم البناء، اليزيديون، (ط ١)، مطبعة الامة، بغداد، ١٩٦٤، ص ١٣٠.

چینین ئۆلا ئىزدىا

ئىزدى ژ سى چينا پىكاهاتىنە، ئەفهنه هەر سى چين (شىخ پير، مرید)
ئەف سىستەمى چينا پەيدابوو ل سەرددەمى ھاتنا شىخادى ژ شامى بۇ لالشى،
پشتى دىتى كو ئۆلا ئىزدىا ياكەفتى يە تەنكەفيي و نەمانى ژ دەستىت
ملەھتىن دۆر و پشت، پشتى شىخادى ھندەك دەست كارى كرينى دناف
سىستەمى چينا يەتىيا ئۆلا ئىزدىا چينا شىخا دروست كر ئەو زى كە
چىنەكە سەربەخۇ و خودان ماف وەكى چينا (پира) ئەف دەست كارىنى ئىك
ژوان كو نابت ژن ئىيان ناڭ بەرا ھەرسى چىنيت ناڭ برى دا، ھەزى يە
بىزىن كو بابلىا زى دناف چىنин خۆدا ژن ئىيان حەرامكىربوو.
ئەفەزى كورتىيەكە ل سەر فان ھەر سى چينا

- چينا شىخا:-

ئەف چىنە زى دېتە سى پشاڭ كو ئەف ھەر سى پشاڭ نابت ژنا
بىدەنە ئىك.^(١)

(١) عزالدين سليم، شيخادى ونظم الدين الايزدي، مجلة لالش، دهوك، عدد (١١)، ١٩٩٩، ص ١٣ - ١٤.

۱- ئادانى:- ئەف بەرە ئىكە ڙ بەريٽ شىخايىه و دگەرىيٽه ل سەر نافى شىخ ئادى. ئەف بەرە دابەش دەبىت ل سەر ڦان بنەمالە. (شىخ حەسەن، شىخ زين الدین، شىخ شەرفەدين، شىخ خەتمى، شىخ موسى، شىخنى ئىتىما).^(۱)

۲- شەمسانى:- ئەف بەرە كەقىنترە ڙ بەريٽ دى تر و دگەرىيٽه سەر بنەمالە يزدىن نەميرى شەمسانى كۆ دەستەكى درېز ھەبوو دناڭ ئۇلا ئىزدىيا دا ل بەرى هاتنا شىخادى بۇ ناڭ مللەتى، ئەف چىنه ل سەرڦان بنەمالا دابەش دېت:- شىخ شمس، شىخ فەخرەدين، شىخ مند، شىخ سجادىن، شىخ ناسىرەدين، شىخ بابادىن، شىخ ئاما دين، شىخ باپك و خاتونا فەخرا، شىخ توکل، شىخ عەفدالى بىسک، شىخ ئالى شەمسا....هەتى.

ئەف ڙى كورتە رۇون كرنەك ل سەر ڙيانا شىشىمىس، چونكە رۆلەكى مەزن و گرنگ ھەبوویە دناڭ چىنن ئىزدىيا دا. شىخ شمس كورى ئىزدى نەميرە، گەلەك جارى ئىزدى دېيىننى شىشىمىس تەوريزى، ئەم ڙى دگەرىيٽه سەر شارى تەبرىزى يى ئۈرانى كۆ جەھى وى بۇویە. هندەك جارا دېيىننى شىشىمىس تەتەرى، بابى شىشىمىسى سەرەرەريا مللەتى ئىزدى دەرك ل لالشى كۆ بەرى هاتنا شىخادى بۇ لالشى، ھەزى گۆتنى يە كۆ بىيىن ئىزدى بچاقەكى مەزن بەرى خۇ د دەنە شىشىمىس كە وەك قورتال كەر و ھېمایى (رۆزى) وەك چەھەنگ ب كار دېتىن بۇ نافى شىشىمىس. شىشىمىسى دەھ كور ھەبوون ئاما دين، ھەسنى چەلى، شىخ باپك، بابا دين، شىخ ھەقىند، شىخ خدر، شىخ ئالى شەمسا، شىخ عەفدالى، شىخ ئال).

(۱) عزالدين سليم، شيخادى ونظم الدين الايزدي، مجلة لالش، دھوك، عدد (۱۱)، ۱۹۹۹، ل ۱۳ - ۱۴.

(۲) سەرچاوى بەرى..... ل ۱۴.

۳- قاتانی:- ئەف چینه دگەریتە سەر بىنەمala دەرويش ئادەمی قاتانی ئەفە
زى بقان بىنەمala پىك هاتى يە:- شىخ بەكر، شىخ ئىسماعيل، شىخ
عەبدۇلقدار، شىخ مەحەممەد يى كۆ ز ئوچاغە مير براھيمى خورستانى
يە زورەتى دەرويش ئادەمە، يى كۆ بىنەمala ميرىت ئىزدىيە، بناڭ
دارترين ز كەسا تىت فى چىنى خودانى خەرقى رەشە، ئە و زى (شىخ
بەكرە) ھەتا فى گاۋى زى بىنەمالىت فەقىرا خەرقەى دەكەنە بەرخۇ. ^(۱)

ب- پىر:-

ئەف چينە كەفتىرەن چينە ز چىنىن ئىزدىيە، مەبەستى فى پەيىن
ئانکو شىيخىت تەرىقەتى، ئەف چينە بەرى ھانتە شىخادى بۇ لاشى زى
ھەبوویە دنაڭ ئىزدىيا دا و نەكىمترە ز چىنا شىخا. ئەف چينە زى دېتە چىل
بىنەمال وەك:- پىريت ھەسمەمان و پىريت مەحەممەد رەشانى.... ھەتى.

پىرا زى وەك شىخادى ئەركى خۇ يى تايىبەت وى ھەى، ئىك ب ئىك
دووماھى تىنت. ھندەك ژوان ئەركا ئەھو خەلکى ئىزدى فېرى رېكتىت باش
دەكەن ژلايى جقاکى و دىنى ۋە، ئەگەر نەخۆشىيەك رووبات دنابەر مەرىدىت
وان چارەسەر دەكەن و ناھىيەن خرابى دنابەر مەللەتى دا بەر بەلاغ بىت، ژەھەزى
يە بىزىن كۆ گەلەك جارى دەمى نەخۆشىيەك وەك دىنناتى يان دووپشك ب
ئىكى ۋەدت يەكسەر قەستا پىريت ھاجىال دەكەن، ھەر وەكى چىنا شىخا ژىن
ئىنان نابت دنابەر ھەموو بىنەمالىت پىرا دا. ^(۲)

(۱) عزالدين سليم، شىخادى ونظام الدين الايزدي، مجلة لالش،.....
ص ۱۳ - ۱۴.

(۲) د. خلف جراد، الایزدیة والیزدیون (ط ۱)، مطبعة دار حوار، سوريا،
۱۹۹۵، ص ۱۶۰.

ج / مريلد :-

ئەف چىنه پىكھاتى يە ژ ئىزدىي نەپىر و نەپى شىيخ، دناف ۋىچىنى دا ژن ئىنان حەلالە و تىشىتەكى روایە، نە وەك ھەردۇو چىنىت دى، ئەف چىنه رسمي دەدەتە شىيخ و بىرىت خۇ، چونكە ھەر مەرۆفەكى ئىزدى شىيخ و پىرىت خۇ وېت ھەين بەرامبەر چەند ئامۇڭارىيە پىت شىيخ و پىر بۇ مەرىدىت خۇ دېيىت رۇزا دەچتە رىسما خۇ يان ژى ل ھەر خىر و شەرەكە ھەبەت.^(١)

ئىزدىياتى ژالىي پەلە و پاپە دىنى و جەڭلىكى دايەش دېت ل سەر چەند پلا دا، ھەر پەلەك ژقان پلا ئەرك و رۆلى خۇ ھەبە دناف مللەتى و بەلاقن ل سەر ھەممۇو چىنىت ئىزدىيا. خودانىت ۋان پلا ل رۆزىت جەزنا ب تابىبەت جەزنا چلى ھافىنى و زەۋستانى و جەمایى ب چەند رئ و رەسمە را دىن ل گەلىي لالشى. ئەقەنە ژى ئەو مەرۆفيت دىندارىت كە خودانىت ۋان پەلە ب شىوهكى ئىك ل دوو ئىكى يىن ب رىز كرین :-

- ١- مير - مير ئىزد خانى.
- ٢- بابە شىيخ.
- ٣- فەقىر.
- ٤- كۆچەك.
- ٥- قەوال.
- ٦- پىشى مام.
- ٧- بابى گافان.
- ٨- بابى چاوىش.

(١) عزالدين سليم، شيخحادى ونظم الدين الازىدى، مجلة لالش،..... ص ١٤ .

بەشى دووچى

ميتولۇجىا ئۆلا ئىزدىيا

- ۱- ميتولۇجىا توفانى د ئۆلا ئىزدىيا دا
- ۲- ميتولۇجىا ئافراندىنى د ئۆلا ئىزدىيا دا
- ۳- ميتولۇجىا د هندهك پىرۇزىيەن ئىزدىيا دا

میتولوجیا توفانی د ئۇلا ئىزدیا دا

پەيضا توفانی د ئىتىھ بكارئىنان بۇ ھەر روودانەكە مەزن و نە ئاسايى ل
ھەر ئەردەكى رووبات و زيانەكە زۆر بگەھىننە مەۋھىن دۇر بەرى خۆ،
گەلەك مللەتا نافى توفانى بكار ئىنا دناف زمانى خۆ يى رۆزانە دا، سۆمەريا
د گۇتن (A.MA- URUS) (ABU UBU) بابليا و ئاشورىدا د گۇتن
عېرىيا د گۇتن (ماول). كوردىن ئىزدی زى زارافى خۆ يى تايىبەت ھەمە بۇ
ناف لىنانە في روودانى وەكى ھەممۇ مللەتىت بەرى نەھەنەتىنە دەست
نىشان كرن، دېيىژنى (ئافا رەش).

وەك ھندەك سەرچاو دياردەن كو چىرۆكا توفانى ڈ ناك سۆمەريا دەست
پىكىريه و ھاتىيە گۇتن دناف ئەفسانىن وان يى نەتهودىي دا، پشتى سۆمەريا
في چىرۆكى دناف بابليا دا سەرھەلدا و بىتە مامى ھاتە وەرگرتىن ل سۆمەريا ل
دۇر و بەرى سالا (٢٠٠٠) بەرى زايىنى. پشتى بابليا ب سەدان سالا (حىشىا)
ئەف چىرۆكە وەكى بابليا وەرگرتىن و دناف خۆدا بەلاڭ كرن.^(١)

چىرۆكا توفانى دناف میتولوجیا ئىزدیا دا بىنى رەنگى روودايە وەكى زى
دېيىژن، كو نوح پىيغەمبەر (س. خ) رۆزەكى ڈ رۆزان دوعا كر و داخواز ڈ
رەبى خۆ كر، كو مىنلى سەر مللەتى وى راكمەت. خودى مەزن داخوازا

(١) حسو ھرمى، توفان نافا رەش، گۇفارا لالش، دەشك، ژمارە (٨)، ١٩٩٧
ل ١٥٠

نوح بجى ئينا، پشتى مرن ل سهر مللەتى نوحى نەماي، مروققىت وى سهر دەمى ژىي وان گەلەك درىز بwoo و نەفيت نەفيت خۇ ديتىن و ئەف مللەت گەلەك بوش بwoo و ئارىشە ب شىوهىكى بەرفەھ بەلاڭ بwoo دناڭ خەلکى دا و گەلەك كىر و گرفت پەيدا بوون، رۆز بۇ رۆزى زىدەتر بوون ب تايىھەت ئارىشىن ئابورى و جقاكى.^(١)

نوح پېغەمبەر دىت ئەف ئارىشە بەيج رەنگەكى نائىتە چارەسەركەن، بتنى ب مرنى ئينا رۆزەكى نوحى داخواز ڙ خودى مەزن كر، كو كارەساتەكى بۇ مللەتى وى بىنت و كىم بكمەت و ئارىشە نەمىين. خودى دلۇفان ديسا داخوازا وي بجى ئانى و گۆتى هەر خۇ بىگەرە هەتا چلا؟! پشتى نوحى ئەف بەرسەف ڙ خودى خۇ زانى. هات گۆتە مللەتى خۇ هەتا چلى دى تىشتكە ديار بىت. وەك د مىتۈلۈجىا ئىزدىيا دا هاتى كو دېبىزنى نوحى ھەمۇو شارەزايىت وى سەردەمى خرفەكەن و گۆتە وان پاپورەكى چىكەن و خۇ بەرھەفکەن، چونكە گەلەك نەمايە ئافا رەش بىت دا خۇ پى قورتال بكمەين. وان شارەزايىه پاپورەكە مەزن چىكەن، چل رۆز بۇرى ئافا رەش رانەبwoo و چل ھەفتى ژى بۇرین ئافا رانەبwoo. ئىدى نوح ل بەر چاڭى خەلکى وەكى بەرى نەما و گەلەك رەش بwoo و د گۆتى نوحى دەرەوين.

پاپورا نوحى بwoo جەن گلىشى و رۆز بۇ رۆزى ئارىشىن خەلکى زىدەتربوون و چاڭى نوحى ژى وئى ل ئافا رەش كا كەنگى بىت و مللەتى وى

(١) حسو ھرمى، تۇفان ئافا رەش، گۇڭارا لالش، دەشك، ژمارە (٨)، ١٩٩٧، ل ١٥١.

کیمکت. د وان رۆزا دا نه خوشیه کا گۇریبۇونى بەلاڭ بۇو دنالخەلکى وى سەردەمى دا، چەند حەكىم و لوقمانا نكارىن وى نه خوشىي چارەسەر بىكەن، رۆز بۇ رۆزى زىدەتىر بۇو تا گەھشته ناف گىانەوەرا. دېيىن جارەتكى سەگەتكى گورى خۇ د پاپۇرا نوح پىغەمبەر ھسۇت پشتى ھنگى ئەو سەگە ساخ بۇو گورىياتى لى نەما. وەختى خەلکى ئەف چىرۆكە زانى قەستا پاپۇرا نوحى كرن و خۇ ژ نەخوشىي رزگاركەن، بچاقەتكى مەزن پەرى خۆدانى و پاك و تەمیزكىن پشتى چى سالا داخوازا نوح پىغەمبەرى بجى ھات، ئەو داخوازا ژ خودى خۇ كرى. دېيىن بۇوكا نوحى ل بەر تەنورى بۇو نان دېبات ھندى سوتىن دكە تەرۆنى دا هل نەبۇو، ئىينا ژ كەربىت دلى خۇ دا گۈت: خونا (ئافا رەش) دى رابته ئەفە چى قەومى! ئىكسەر ل گەل گۇتنى بۇوكا نوحى ئافا رەش ژ تەرۇنا وى دەركەفت - بۇ زانين جەن ۋى روودانى بازىرۆكى (ئىسىشنى)^(*) ئى بۇو و بەلاڭ بۇو سەرانسەر وەلاتى نوحى گرت دوى دەمى دا گىشتىيا پاپۇرا نوحى دەست پى كر.^(*)

وەك د مىتولۇجىا ئىزدىيا دا ھاتى كو دېيىن (٨٠) كەس د پاپۇرى دا بۇون و ھەر گىانەوەرەتكى جۆتكە كرنە د پاپۇرى دا. پاپۇرا نوحى گەھشته چىايى شىنگال، دەما گەھشىتىھە ۋى چىيىايى، چىايى سەرەت خۇ بلند كر و وەختى سەرەت خۇ بلند كرى كونەك د پاپۇرى ۋەبۇو، ئاف چۇ يى و گەلەك

(*) بازىرە كە دكەفتە ژۇريا موسلى ب نىزىكى (٤٥) كم، و مەلبەندى قەزا شىيخانە.

(١) حسو ھرمى، تۇفان ئافا رەش، گۇشارا لالش،..... ل ١٦٠

نه ما بیته بن ئاڭ كرن. ئینا نوحى گۇته وان گیانه وەرىت دناڭ پاپورى دا.
يى بكارت في كونى بگرت تشتى بقىت دى بۇرا كەم و مرازا وي دى بجى
ئىنم؟ ژوان گیانه وەرا مارى گۆت ئەز د كارم بگرم بەل پېيدى يە مەرجى
من بجى بىنى، پشتى ئاڭ رەش كىم دېت مار دېبىرته نوحى كا چى تشت يى
شىينه ل دنیايى تو بده من، نوحى گۆتى باشه، مارى خۇ وەك سەوكى لى
كر و ئەو كونه گرت. پاپورا نوحى كەھشتە سەر چىايى (بىخىر) ئەفلى
چىايى سەرە خۇ نزم كر و نەھىللا ل سەر راومىتىت. نوحى گۆتى:- ئەى
بىخىر؟ پاپور چوو ل سەر چىايى (جودى) راومىتىا. پشتى هنگى هيىدى
هيىدى ئاڭ رەش كىم بۇ وەتا چۈونە نەما. هەزى يە بىزىن تا ئېرۇ رۆز
ڙى ئىزدى بچاقەكى مەزن و پېرۇز بەرە خۇ د دەنە في چىايى و گەلهك ڙ
پېرمىرىن دەڭەرا دېدەبوونى پى سوند دخوت و روژيا بخىرا في چىاي بۇ
خودى دىگرن و قوربانيا ل سەر في چىاي د دەن.^(١)

پشتى ئاڭ رەش نەماي مارى داخوازا خۇ ڙ نوحى خواتىت گۆتى كا مافى
من بده من، دېبىزىن دوى وەختى دا (كەرمۆز) يا ل وېدەرى بۇ رابوو
ئىكسەر چوو گەريا دا بىزانت كا چى خۇون ڙەمى خۇونا خوش تر و
شىينتە. پشتى كەرمۆزى خۇونا چەند گیانه وەرا مشتى، خۇونا مەۋەقى بىتنى
مابۇو و چوو ئەو ڙى مشت و هات دا بىزىت خۇونا مەۋەقى ڙەممۇوا
شىينتە. پىلسستانكى تكەك لىدا و كەفتە ئەردى و نكارى بىزىت كا چى

(١) حەجي جەعفر، ھنادەك پېرۇزىت ئىزدىيان، گۇفارا لالش، دەشك، ژمارە ١٣٨، ل ١٩٩٩، ١٠.

خوون شرینتره، ئينا پیلسنانكى گۆت، كەرمۆز يا دېيىرت چى تشت ژ ئاخى خوشترنинە. وەختى مارى گۆھ لقى ئاخفتى بۇوي گەلهك مەلول بۇو، نەچار بۇو خۇ ھافىيە پیلسنانكى، پیلسنانك فرى و نە گرت بتنى كلكا وئى كەفته دەفى دا و پەريت نىقەكى ژكلكا وئى ئىيانە دەرى، تا فى گافى ژى ئىزىدى دېيىزەن ھەر ژ وئى رۆزى دا تا نەھ بەريت كلكا پیلسنانكى دكىمەن و ھەر

ھۆسا ئىزىدى ۋى بالىندەن ناكۈژن و ھىلىنىت خۇ دناڭ مالا دا چىدكەن.^(١)

ھەر ھۆسا چىرۆكا تۇفانى دناڭ بەيت قەمولىت ئىزىدىا دا ژى يَا هاتى كو رۆزەك دى مللەتكە دا ھربىت سەر رووى دنى و دلى وان دا كفرىيەكە مەزن دى ھەبىت و فەسادى و خرابى دى دناڭ وان دا پەيدا بىت ب شىوهىكى زۆر و بەرفەھ، ئەو ژى ب ئافا تۇفانى دى چن.

- بوى يە بەدىلا نوحى نەبىيأ.

- قەومەك دى دا ھربىت دلى وان ھەمە زۆر كفرىا.

- ئەو ژى وئى ل خودى خۇ بىنە ياخيا.

- بەعدى وئى ھىوانى.

- قەومەك دى دا ھربىت دلى دا نامىيەت خۇ فا ئىمامانى.

- ئەو ژى دى غەرقە بن ب ئافا تۇفانى^(٢)

(١) حسو ھرمى، تۇفان ئافا رەش، گۇشارا لالش،..... ل ١٦٠.

(٢) خدرى سليمانى و خەليلى جندى، ئىزىدىياتى، چاپخانە كورى زانىارى كورد، بەغداد، ١٩٧٨، ل ٥٦.

هه وهکی خوپا دبت کو نافی تۆفانی د میتۆلۆجیا ئىزدیا دا هاتى، دناڭ قەمۇلى ئافەرینە دنیايىن کو ئادەمی ئاگادار دكەت کو ھەرددم درېپا خودى دا بن، چونكە ژ ئافا تۆفانی وى قورتال كرى.

- ھە ئادەمە روودنى.

- ھەرددم بکە ئىيمانى.

- خوداوندى ئەم خلاسکرن ژ تۆفانى^(١)

بەلىن ھندەك زانايىت زەمین ناس (جيولۆجيا) دېيىز ئە و تۆفانە رووداي ل سەر ئەردى بەرى پەيدابۇونا بەشەرى يە ل سەر ئەردى، گەلەك شيونەوار (أثار) د پاش خۇفە هيلىان ل چىا و دەشت و شەفتەھە ئە و گريت رەملى (الرواسب) ئىرۇ بەلگەنە بۇ ھندى كۆ مرۇۋايەتىي، گەلەك گورىن ئىخستنە سەر ئەردى و دك نەھىيلانا ھندەك گيانەوەرا و خراب كرنا چىا و نەھىيلانا گىا (نباتات) ھەر د ۋى چەندى دا زانا دىار دكەن كو ئە و چەندە بۇو ژىاڭ جودا كرنا ئىنگلتەرا ژ فەرەنسا، گەلەك وەلاتىت دى، جودا كرنا بوسفور و دەرەدنىل.^(٢)

(١) خدرى سلىمانى و خەليلى جندى، ئىزدىياتى، چاپخانەي كورى زانىارى كورد، بغداد، ١٩٧٨، ٦٢ ل.

(٢) عبدالجید شوقى البكري، قصة الطوفان، مطبعة الجمهورية، موصل، ١٩٦٧، ص. ٨

میتولوچیا ئافراندناڭ د ئۆلا ئىزدىغا دا

ل دىيىتى هەر فەكۆلىنەكە بىتتە كىرن ل سەر هەر دينەكى پېيدىقى يە بىتتە زانىن دروست بۇونا ۋى دىيىتى چاوا ھاتى يە؟ هەر ژ دەستت پىّكا پەيدابۇونا رەگەزى مروققى (الجنس البشري) ل سەر ئەردى كۆ وى ژيابى و خەبات وا كرى ل سەخەمەراتى ژيانەكى، ئەف رەگەزە تۈوشى مللەلانى وى بۇوي دگەل سرۇشتى وا خۇ دىيىتى گىانەودەركى بى ھىز و بى دەستت ھەلات بەرامبەرى ديارۆكىت سرۇشتى وەك بىقەلەرز و ئاڭ رابۇونا و ۋۆلکانە و هەر ھۆسا بىر ل دۆر و بەرى خۇ دەرى ژ ديارۆكىت سرۇشتى وەك ستىرما و ھەيقى و شەقى و رۇزى و بارانى..... هەتد.).^(١)

پاشى هنگى ھزر ب روودانىن خىرى و شەرى دەرك، ھندەك ژ ۋان ديارۆكا بۇ خىرى دەستت نىشان دەكىن و ھندەكى دى بۇ شەرى ديار دەكىن، ئەف ديارۆكىت بۇ خىرى خۇ بۇرا چەماندىن و سجودەت ژىرا دېرىن. پاشى ھەر ئىك ژۋان ديارۆكا خوداوندەك بۇرا دەستت نىشان دەرك و ھەر ھىزەكە باھىزتر يان ژى ژ دەرقەھى (ئىرادە) مروققى پىرۇز دانىن، ھەر ھۆسا مروققى دزانى كۆ خالقەك وى ھەى ۋى دىنیابى ب رېقە دېت وى زالە ل سەر ۋان ھەممۇ ديارۆكا دا و ھىزىا خىرى و ھىزىا شەرى ب ۋيانە ۋى خالقى ئەف

(١) عزالدين سليم، الخليقة والكتوبين لدى الایزديه، مجلة لالش،..... ص ٦.

هەمموو دیارۆکنە رووددەن و پێغەمبەر داهر بۇون ل سەر ئەدرى و دەعوا
ھندى دىكىن کو خۆ دېيەك وئى ھەى و فى دنياىي ھەمۈويى ب رېقە دېمت.
پشتى پەيدابۇونا پېغەمبەرا دین ھاتنە چىكىن. دروست بۇونا دىنى و بىر و
باوهرا بۆ رىئك ئىخستنا ژيانەكە رىئك و پىئك دناڭ مەرقاھىتىي دا.^(١)

ھەر ژ كەفن دا و ھەر ژ دەستپىكا ھەبۇونا مەرقۇ ململانى و كىشە
ھەبۇونىنە دناڭ بەرا بىر و بۇوجۇنىت وان بۆ زانىيە تشتىت ل دۆر و بەرىت
خۆ. ھەر ديسا ژ كەفن دا مەرقۇ ل راستىيا ئافراندىن گەردۇونى و ھندەك
ديارۆكىت دئىتە روودان بگەرىت کو (غەریزا) خۆ بقان زانىارىيە پەركەت،
چۈنكە مەرقۇ حەز زانىيىن دەكت و ھندەكىن دى ئارماڭچىن بىرى (طمۇح
فکرى) وىت ھەين. چەند مەرقۇ پىشىكەفت و دەستكەفتىت مەزىن وەك
داھىنان و زانىارىن ھەرددەم ھزر دەكت کا چاوا ئەڭ گەردۇونە ھاتى يە
دروست كرنە، دېتە جەھى گفت و گۆئى دناڭ بەرا مەرقۇ دا.^(٢)

ھەر ھۆسا مەرقىت مادى دېيىن کو سروشتى ھەمموو تشت وئى دروست
كىرى و ھەر ئەو وئى بكار و بارىت خۆرا دېت و ھىچ تشتەكى ل سەر خۆرا
قەبۇول ناكەت و نابىنت، بىشى چەندى پەيغا سرۋەشت يا ھاتى تىكەل كرن و
بناڭ ئىل دا يا چۈوى ل دېت بارىت جودا بۆ بكار ئىنلىنى.^(٣)

(١) عزالدين سليم، الخليقة والنکوين لدى الایزدية، مجلە لالش،.....ل. ٧.

(٢) باسمة كيال، أصل الانسان وسر الوجود، (ط١)، بيروت، ١٩٨١،
ص ١٨ - ١٩.

(٣) كاظم ناصر الحسن، فلسفة الخلائق، (ط١)، مطبعة سلمى الفنية الحديثة،
بغداد، ١٩٩٠، ص ٤٦.

دناش بهیت و قهسمید و قهولیت ئیزدیا دا هاتی کا چاوا خودی مهزن
فرواردایه، ئەف دنیایه ژ مژو مورانی و ژ نهبوونی درست کریه. چیا و
دهشت و دۆل و نههال و دەریا ل سەر رwooئى ئەردی هاتینه دروست کرن.
ھەر ھۆسا دیار دبت د میتولۇجیا ئیزدیا دا کا چاوا تا خودی مهزن لالش
چىئە کە ئەرد نەھاتە مەیاندن و دروست نەدبۇو.

- ئاش ژ دورى و دەریا

- بۇوه بەحر و پەنكىيا

- پەدشى من ل مەركەبى دبۇو سوارە

- پەدشاپە و ھەر چار يارە

- تىك سەيرىن چار كنارە

- لالش سەكىنى گۆت: ئەف حەق وارە^(١)

د ئافاراندىنا كنیاتى دا ئیزدیا میتولۇجیا تايىبەت وەھە دەربارە ئىن
چەندى، دەما ئاش ژ دورى هاتى يە خوارى ئۇ پەنكىيا و بۇوه بەحر، خودى
مهزن بە مەركە بى دناش گەریا ل ھەر چار كنارە ل گەل ھەر چار يارە
ئەۋۇزى ھەر چار رەگەزىن: ئاش، ئاخ، ئاکر و باي. ھەر ديسا دناش ۋان مالكىت
(قهولى زەبۇنى مەكسۇر) دا خۆپا دبت كە ئەملى دنیايى كۈك نەگرت و لى
شىن نەھاتە گىيا و دار، تا لالش نەھاتە دروست کرن.

- پشى چىل سالى بەزمارە

- عەردى بخۇرت نەگرت حەشارە

(١) خەرى سلېمانى و خەليلى جىنلى، ئیزدیاتى،ل ٤٥.

- ههتا لالش بناف دا نههاته خواره
- لالش دهاته
- ل عهردی شین دبوو نهباته
- پی زهبتین حبیقاس کنیاته
- کو کنیات پی دزهینین
- چار قسمهت تیک هنجنی
- ئاخەو ئاخەو بايە و ئاگرى
- قالبى ئادم پېغەمبەرى ژئى نىزنى^(١)

دەمما لالش هاتى چېكىرن دنيا ھەموو كەسک و سۆر و زەر و گەلهەك جورىت گىيا لى شين هاتن و چار رەگەز هاتنە دياركىن ل سەر ئەردى ئەو ژى وەكى بەرئ نەھۆ مە دياركىرى ئاخ و ئاخ و باي و ئاگر خودى مەزن قالبى ئادەمى ژفان ھەر چار رەگەزىت ناف برى دروست كر دەلى قەولى دا خۇيا دېت كا چاوا خودى دەست ب چېكىرنا دنیايى كريه و ل كىيىز رۆزى و د ماۋى چەند رۆزى دا فەكىيىشىيە؟

- شەمبۇو دانە ئەساسە
- ئىينى كر خلاسە

ل دەست پېكىا ئافراندىندا كنیاتى د مىتۈلۈجىا ئىيىزدىدا دا كو ل رۆزى شەمبۇوئى بەرئ بنیاتى وي هاتى دانان، و رۆزى ئىينى دووماهى ب ئافراندىندا كنیاتى وا هاتى. و ھەر ھۆسا هاتى بەرچاڭ كرن كا چاوا قالبى ئادەمى بى

(١) خدرى سليمانى و خەليلى جندى، ئىيىزدىتى، ل ٤٥.

روح مايه د ماوي ههفت سهـ سالـ دـا وـ کـا بـوـ چـي رـوح نـه دـچـوـو درـبـه قـالـبـيـ
ئـادـهـمـ دـايـهـ، هـهـرـ وـهـكـيـ دـقـانـ مـالـكـاـ دـاـ هـاتـيـ دـيـارـكـرـنـ.

- بهـعـدىـ هـهـفـتـ سـهـ سـالـ، هـهـفـتـ سـورـ هـاتـنـهـ هـنـدـاـفـهـ

- قـالـبـ مـابـوـ بـيـ كـافـهـ

- گـوـتـهـ روـحـيـ توـ بـوـ چـيـ نـاـچـيـهـ نـافـهـ

- هـهـتـاـ بـوـ مـنـ ڙـبـانـاـ نـيـنـ شـازـ وـ قـدـومـهـ

- نـيـفـهـكـهـ روـحـيـ وـ قـالـبـيـ ئـادـهـمـ پـيـغـهـمـبـهـرـ زـورـ تـوـخـمـهـ^(١)

لـيـرـهـداـ گـفـتـ وـ گـوـيـهـكـ دـنـيـيـتـهـ كـرـنـ دـنـاـشـ بـهـرـاـ روـحـيـ وـ هـهـرـ هـهـفـتـ سـورـاـ، وـ
پـسـيـارـيـ ڙـ روـحـيـ دـكـهـنـ کـاـ بـوـ چـيـ نـاـچـيـتـهـ دـبـهـرـ بـهـدـهـنـاـ ئـادـهـمـ پـيـغـهـمـبـهـرـ، روـحـ
بـهـرـسـقـيـ دـدـهـتـ وـ لـ سـورـاـ فـمـدـگـيـرـيـتـ وـ دـبـيـزـتـ: ئـونـ باـشـ بـزاـنـ هـهـتـاـ بـوـ مـنـ
ڙـبـانـاـنـيـتـ بـهـرـسـفـ ئـهـزـ نـاـجـمـهـ دـبـهـرـ قـالـبـيـ ئـادـهـمـ دـاـ ، هـهـرـ وـهـكـيـ بـقـانـ مـالـكـيـتـ
قـهـوـلـيـ دـاـ دـيـارـدـبـتـ

- شـازـ وـ قـدـومـ هـاتـنـ وـ حـمـدـرـىـ

- نـورـاـ مـوـحـبـهـتـيـ هـنـگـفـهـ سـهـرـىـ

- روـحـ هـاتـ وـ قـالـبـيـ ئـادـهـمـ پـيـغـهـمـبـهـرـ ئـيـوريـ^(٢)

دـقـانـ مـالـكـادـاـ دـيـارـ دـبـتـ کـاـ چـاـواـ روـحـ هـاتـهـ دـبـهـرـ قـالـبـيـ ئـادـهـمـيـ دـاـ وـ بـخـوـ
هـشـيـارـ بـوـوـ ڙـ وـيـ کـاسـيـ فـهـخـوارـ وـ ڙـيـاـ وـ لـهـشـيـ وـيـ درـوـسـتـ بـوـوـ وـ خـونـ

(١) خـدرـيـ سـلـيـمانـيـ وـ خـمـلـيلـ جـنـدـيـ، ئـيـزـدـيـاتـيـ،لـ ٥ـ٦ـ.

(٢) سـدـرـچـاوـيـ بـهـرـيـ،لـ ٥ـ٦ـ.

تیگهريا و كهرامهتا وي کاسي لى دياربوو، لهورا ئادهم بىنژى و شيار بwoo.
هر وەكى دغان مالكىت قەولى زەبۈونى مەكسور دا هاتى.

- ئادهم پىغەمبەر ژ وي کاسي فە دخوار و فەزىيا

- مەست بۇ هەزىيا

- گۆشت لى هوريا خون تىگهريا

- ئادهم پىغەمبەر ژ وي کاسي فە دخوارە

- لهوا ئادهم پىغەمبەر پىنگىزى دبوو شيارە

دەما ئادھمى ژ وي کاسي فە دخوارە پى خوش بwoo كهرامهتا وي کاسي
گەھشىٽ و ب كرامهت كەفت، خودى مەزن ئادھم ھافىتە بەھشىٽ

- ئادهم پىغەمبەر ژ وي کاسي فە خوارە و پى خوش تى

- كهرامهتا وي کاسي هات و گەھشىٽ

- لهوا ئادهم پىغەمبەر ھلگرت و بىرە بەھشىٽ

- پەدشى من رەبل سەممەدە

- ژ ئادھم وي بو وينه جو قەته

- ژىك ۋافارتەن ھەفتى و دوو مللەتە^(١)

پشتى خودى عەرد نىزانى فراوار دا كو طاووس مەلەك ھەر و ھەر دناڭ
بەھشىٽ دا بىيىت و فروارىت خودى بجى بىنت. رۆزەكى فروار هات كو
ئادھم و حەوا ژ ھەموو جۆرىت فيقى بخۇن بتنى گەنمى نەخۇن، طاووس
مەلەك دزانى بقى رەنگى بەشهر زىدە نابت و چىنابت دناڭ بەھشىٽ دا

(١) خدرى سليمانى، و خەليل جندى، ئىزدىياتى، ٥٦

مرؤفه زېدېن. مەلەك طاووس داخواز ژ خودى دلۇقان كر كو بەشهر چىپت، خودى مەزن داخوازا طاووس مەلەك بجى ئىينا. ئەوي گۆته ئادەمى گەنمى بخۇ، دەمما ئادەم پېيغەمبەر گەنم خوارى دەبار نەكر و ژ بەھشتى دەركەفتىن سەر ئەردى و بقى رەنگى بەشهر زېدە بۇو و بۇ گەلەك.^(١)

ھەر وەكى د مىتۈلۈجىا بابلىا دا ھاتى دىيار كرن كو ل دەست پېكىن هىچ تىشتكە نەبۇو، ژ باى و ئافى ئەڭ ئافە ژى پېك ھاتبۇو ژ (ايسو) كو ئافەكە زەلال خۆشە رەگەز نىر (ABYSS) پەيغەكە ئىنگلەريه و ژتىامە (Tiama) ئافەكە شۇر و رەگەز مى يە، ژ ئەنجامىت لېكدانە ئان ھەردوو ئافا خوداوندە ژى چىپۇن، نەقى بۇ نەقى زېدە بۇون.^(٢)

ھەر ھۆسا بىر و بۇچۇونىت ھەندەك شارەزا و پسپۇرىت دىرۋاڭ نېيس دېيىن ل نك عىراقيت كەفن بگەلەك شىوھ ھاتى يە گۆتنە ل سەبارەت ئافەراندنا كنىاتى و ھەبۇونا مەرۇفا و زېنندەورىت دى، چونكە ئەۋەنسانە و چىغانوکىت سۆمەريا بابلىا يېت ھاتىنە نېيىسىن ل سەر تەختىت ھەر يىن (الواح طين) بى كو بىيىتە زانىن جوداھىيا وەختى دناف بەراواندا ل گەل ھەندى ژى ل گەلەك رېكىدەقەن ل سەر ئىڭ بىر و باودەرى.^(٣)

(١) جورج حبيب، اليزديه بقايا دين قديم، (ط ١)، مطبعة المعارف، بغداد، ١٩٧٨، ص ١٠ - ١١.

(٢) د. فاضل عبدالواحد علي، سومر اسطورة وملحمة، ط ١، مطبعة الاهالي، دمشق، ١٩٩٩، ص ٢٩.

(٣) تقى الدباغ، الفكر الدينى القديم، الطبعة الاولى، دار شؤون الثقافية العامة، بغداد، ١٩٩٢، ص ٢٦ - ٢٧.

میتولوچیا دناف هندەك پیرۆزیین ئىزدیا دا

ئاشکرايە كو ھەر مللەتكە ل جىهانى خودان رەوشت و تىتالە، ل گەل فى چەندى زى ھەر مللەتكى پیرۆزىت خۇ يت ھەين، ئەف پیرۆزىنە زى پرانيا وان سرۇشتى نە، هندەك ژفان پیرۆزىا گشتى نە و دناف پرانيا مللەتىن جىهانى دا بچاھەكى مەزن و پیرۆز بھرى خۇ دەنەن وەك پەرسە رۆزى و ھەيقى و ناگىرى و بابى و ئاۋىن، ئەفه ژلايى پیرۆزىن گشتى ۋەنە، بەلى ژلايى پیرۆزىن تايىبەتى فە گرىدىاينە ب ئۆلەكە تايىبەت فە وەك پیرۆزىا بھرى رەش لىك بوسلمانە، پیرۆزىا حاج و سەلیبا لىك مەسيحىيا و پیرۆزىا بھراتى و گەليى لالش لىك ئىزدیا، ل گەل فى چەندى هندەك پیرۆزىن ھەۋېشك وىت ھەين دناف بەرا چەند ئۆلەكە دا وەك پیرۆزىا (قدسا شەرىف).^(١) دناف كوردىن ئىزدى زى كە وەك مللەتكى ئارى و خودان ئۆلەكا كەفن، ژفان جۆرە پیرۆزىيە بى بەھەر نەبوویە وەك ھەموو مللەتىت دى يىت جىهانى، ئانکو ئىزدى زى خودان بىر و باوهەرەن خۇ يىت تايىبەت و پیرۆزىن وەك: رۆزى، ھەيقى، گەليى لاشى، كانيما سېپى، ھەيفن گا، مار،..... ھەندى، ئەفه ژى چەند ژوان پیرۆزىا نە دى دىيار و شرۇفەكەين.

(١) حەجى جەعفر، هندەك پیرۆزىن ئىزدیا، گۇفارا لالش،..... ل ١٣٤.

• رۆژ:

هەر ژ کەقىن رۆز ھاتى يە پەرسىتن دنაڭ توخمىن مەرۆغا دا. نەمازە لىناڭ توخمى ئاريا. ئىزدى ژى وەكى مللەتەكى ئارى رۆز پەرسىتى يە و د گۇتنى (شىيىشم) (الله شمس) كو خوداوهندى خىر و رزقى و سەربەستى يە، تاڭى گافى ژى ئىزدى وەختى دوعايان خۇ دكەن، دەست و چاقىت خۇ دشۇن و بەرامبەرى رۆزى رادوهەستىن، چونكە پېرۆزترىن خوداوهندە كو خودى بەزىن ئافاراندىيە، هەر وەكى د ۋان مالكىت دوعايىا ھىفارى داھاتى يە. ^(١)

- ياشىيىشم توى رەحىمى
- خالقى من ژ قەدىمى
- ل ھەممو دەرداي حەكىمى
- خالقى منى جانى
- ل ھەممو دەردا دەرمانى
- ل ھەممو مەخلوقا توى رەحمانى
- ياشىيىشم تو مەفەرى
- خالقى منى ھەر و ھەرى
- رزقا ددەي و رزقا د بەي
- ھەرە مارە ھەر مشكە
- ھەرە تەرە ھەرە حشكە
- ئەوان ژى ب شىيىشم ھەبىت بار و بشكە^(٢)

(١) حەجى جەعفەر، ھنەدەك پېرۆزىن ئىزدىيە، گۈۋارا لالش،..... ل ١٣٤ .

(٢) سەرچاوى بەرى،..... ل ١٣٤ .

ههـر وـهـكـي هـاتـي خـوـيـا كـرـنـ كـو بـيرـوـزـتـرـيـنـ تـشـتـ كـو خـوـدـيـ مـهـزـنـ
ئـهـفـرـانـدـيـهـ، هـهـرـ هـوـسـا ئـارـيـا رـوـزـ پـهـرـيـسـتـ وـ رـيـزـهـ كـهـ بـىـ سـنـوـرـ بـوـرـاـ دـكـرـ.
چـونـكـيـ دـ گـوـتـنـ مـهـلـبـهـنـدـيـ روـوـنـاهـيـ وـ ژـيـانا زـيـنـدـهـوـهـرـاـ ژـ هـيـزا رـوـزـيـ يـهـ.
پـيـدـافـيـ يـهـ لـ سـهـرـ هـهـرـ مـرـوـفـهـكـيـ سـهـرـيـ خـوـ ژـ رـا بـچـهـمـيـنـتـ، هـهـرـ دـوـيـ
باـوـهـرـيـ دـا بـوـونـ كـو رـوـزـ گـيـانـيـتـ خـرـابـ پـاـكـ دـكـهـتـ ژـ گـونـهـهـاـ، ژـبـهـرـ فـيـ
چـهـنـدـيـ زـهـرـهـدـشـتـيـاـ مـرـيـيـتـ خـوـ بـنـ ئـهـرـدـ نـهـ دـكـرـنـ، بـهـلـكـوـ لـ سـهـرـيـ گـريـتـ
بلـنـدـ دـانـانـ كـو رـوـزـ لـيـ بـدـهـتـ وـ بـيـنـهـ پـاـكـ كـرـنـ^(١)

ئـيـزـدـيـاـ ژـ ئـاـگـرـ كـرـيـهـ چـهـفـهـنـگـ بـوـ رـوـزـيـ، ژـبـهـرـ گـرـنـگـ وـ پـاـكـيـ وـ پـيـرـفـزـيـاـ
وـئـنـ لـ پـهـرـسـتـگـهـهـاـ لـاـشـ هـهـرـ رـوـزـ ئـاـگـرـ تـيـتـهـ گـورـيـ كـرـنـ بـ تـايـبـهـتـ لـ
هـيـقـارـيـتـ جـهـزـنـ وـ رـوـزـيـتـ چـارـشـهـمـبـوـ وـ ئـينـيـاـ. لـ قـانـ هـيـقـارـانـ دـا دـايـ كـابـانـيـ،
يـانـ فـهـقـارـيـهـكـ طـلـاوـيـ تـزـيـ پـهـلـيـتـ ئـاـگـرـيـ دـكـهـتـ وـ هـنـدـهـكـ بـخـورـيـ بـ سـهـرـ دـا
دـكـهـتـ كـو دـا بـهـيـنـاـ خـوـشـ ژـيـ بـيـتـ. هـهـرـ ژـ كـهـفـنـ دـا بـخـورـ هـاتـيـ يـهـ بـكـارـثـيـنـانـ
بـوـ دـوـورـ ئـيـخـسـتـنـهـ گـيـانـيـتـ خـرـابـ وـ شـهـرـخـواـزـ، ژـبـهـرـ فـيـ چـهـنـدـيـ ئـاـگـرـيـ دـا
دـهـنـ كـو دـبـتـهـ نـيـشـانـ وـ سـهـمـبـولـاـ ئـازـادـيـ وـ قـورـتـالـ كـرـنـ.^(٢)

• مـارـ:

ئـيـزـدـيـاـ باـوـهـرـيـ بـ هـنـدـيـ هـهـيـهـ كـو مـارـ گـيـانـدارـهـكـيـ بـيـرـقـزـهـ وـ ئـهـفـ باـوـهـرـيـاـ دـ
هـنـدـيـ دـا دـيـارـدـبـتـ كـو وـهـكـيـ دـ مـيـتـوـلـوـجـيـاـ ئـيـزـدـيـانـ دـا هـاتـيـ كـو دـهـمـاـ پـاـپـوـرـاـ

(١) بـ. شـ دـلـكـوـفـانـ، الشـمـسـ فـيـ الـعـنـقـدـاتـ منـذـ اـقـدـمـ الـعـصـورـ وـحتـىـ الـآنـ، گـوـفـارـاـ
لـاـشـ، دـهـوكـ، عـدـدـ (٣، ٢)، ١٩٩٤، صـ ١٣٤ـ.

(٢) حـسوـ هـرـمـيـ، پـهـرـسـتـگـهـهـاـ لـاـشـ، چـاـخـانـهـ خـهـبـاتـ، دـهـوكـ، ٢٠٠٠ـ، لـ ٣٩ـ.

نوحى كون بعووى مارى ئەڭ كونه گرتى و ئەو گيانه وەرنە ژ مىنى قورتال كرن، لمبەر ۋىچەندى دېينىن ل سەر دەرى ئاقاھىيَا شىخادى وىئى مارەكى رەش يىچىكىريه ل رەخا راستى.^(١)

بېنى رەنگى رۆلى مارى ديار دېت دناف بەيت و قەمۇل و قەسىدىت مە ئىزدیان دا، هەر وەكى دناف قەمۇلى (شىخ و ناقوب) دا خۇيا دېت دەمىن پسيارى ژ ئاقوبى دكەت و دېيىتى تو ب مەلەكى بىرى كەى كا ژەھرا مارى ژ چى يە؟

- شىخ ژ ئاقوبى د پرسە
- تو ب مەعنەيەك ب حسې
- ب مەلەكى بىرى يە دى راستى بۇ من بىزىيە
- بىزە من ژەھرە مارى ژ چى يە؟
- بىقى پسيارى ئاقوب بەرسقا شىخى خۇ د دەت و دېيىتى:
- ئاقوب دېيىتى ياسەيدا ئەڭ مەعنال با من ھەنە
- ئەردەك نىنە حوكى خودى لى نىنە
- ژەھەرا مارى ژ خۆزىيا فلىيەنە^(٢)

ئاقوبى بەرسف ژ شىخى را ديار دكەت كو ژەھەرا مارى ژ خۆزىيا فلىيەنە وەكى ليىرەدا ديار دېت، كو وەختى فلىيەن خۆزىيا خۇ دەھافىت، مار وى خۆزبى دەشت و دېتە ژەھر بۇ مارى.

(١) اسماعيل بادى، الرواية أجاثا كريستي بين الايزدين، مجلة لالش، دھوك، عدد ٩٨، ص ١٩٩٥، (٥).

(٢) شىخ عەلۇ خەلەپ، قەدولى شىخ و ئاقوبى، گۇفارا لالش، دھوك، ژمارە (٥)، ٦٤، ل ١٩٩٥.

- فلین خۆزیا دهافیتە

- مار دگەھشته دمیتە

- دار سەر ژەھرا خۆ پى گرېدە^(١)

ھەر ھۆسا نافى مارى وي د قەولى شەرفەدین دا ھاتى كو ھەر كەسى سەلەھى بخوت د رۆزا ھەق و حسابى زەبىنى د ھافىزىنە دۆزى و دەقىت مارا وەكى دەغان مالكا دا ھاتى

- مالى ربىي دخوارە

- زەبىنى دى ئىينە سەر بى حەد و ژمارە

- د پى گرن و ھافىزىنە دۆزى و دەقىت مارە^(٢)

مار ل ھندەك مللەتا تىستەكى پېرۆزە و بچاھەكى مەزن بەرى خۆ دەدەنلىقى و ل ھندەك مللەتان وەك گيانەوركى درىنە دېيىن.^(٣) ئىزدى دوى باوەرى دانە كو (شىيخ مەند) خوداوندى مارايى، چونكە تافى كاھى ژى نەھفييەت بنەمala شىيخ مەند مارا دىگرن بى كوب وان ۋەددەت، ھەر مروۋەكى ئىزدى مار پى ۋەبدەت دېئەنە ناك شىيخەكى ژ شىيخىت شىيخ مەندە و خۆزىيلىقى دەدەن و ساخ دېت. د مىتۆلۇجىا ئىزدىيا دا ھاتى يە كومارى رەش بى شىيخ

(١) شىيخ عەلۇ خەلەف، قەولى شىيخ و ئاقوپى، گۈڤارا لالش، دەوك، ژمارە (٥)، ١٩٩٥..... ل ٦٤.

(٢) بىل فەقىر حەجى، ھاتنا شەرفەدین و رۆزا قىامىتى د مىتۆلۇجىا ئىزدىدا دا، گۈڤارا لالش، ل ٤.

(٣) د. خليل احمد خليل، ملحمون الاسطورة في فكر العربي، (ط ٢)، مطبعة دار طليعة، بيروت، ١٩٨٠، ص ٦٦.

مهنده و نابت کەس بکوژت. شیخیت ڤی بنەمالی ئانکو بنەمala شیخ مەند ل وەرزى بەھارى مارەكى رەش ل گەل خۆ دگیرینن ل ناڭ گوندیت ئىزدىا وەكى ھاتى دیارکرن ل بەھارى، چونكە بەھار وەرزى خىر و بەرەتكەتى يە. وەكى د مىتۈلۈجىا ئىزدىا دا ھاتى، ھەر مالەكە شیخ ڙ ڤی بنەمالی بچىتى و مارەك ل گەل بت ئەو مال دبته جەن خىر و بەرەتكەتى و دانى و نەخۇشى و بەلنگازى دوى مالى دا نامىنت. گەراندنا مارى دنაڭ گوندىن ئىزدىا دا دكارىن بېرىن وەك وى چەندى يە دەمى دنەن ئولىت كەفن كو پىش زايىن مار بخودان دىكىن و ل دۆرى خرفە دبوون، ئەفە ڙى سەرى دگەھىنتە هندى كو پەيوەندى يە ھەى ل گەل ھزى و بىرىت (طوطمى). نەھۇ ڙى ل سەر مەزار گەھىت ئىزدىا وىنى مارى يى دروست كرييە و بارا بتر سەردى وان بۇ رۆزئاۋاپى ۋەھىيە، ئەفە ڙى رامانا هندى يە كو بزاڭا كنياتى و ژيانى د دات.^(١)

• گا:

وەكى دنەن مىتۈلۈجىا مە ئىزدىان دا ديار و ئاشكرا كو (گا) يەكەم گىانەوەرە كو پەيدا بۇوي ل سەر ئەردى دېلىزنى (گيومىد) يان (گىيا - مىرتىن) ب ئافستايى ئانکو (گيان مردو). د زمانى كوردى يى نەھۇ پى د ئاخىن. ھەر ھۆسا پەيىشا (گامىش) پەيشەكە كەفنه كوردىيە كو دنەن داستانا

(١) حسو ھرمى، الخية في الميثولوجيا القديمة والابنيدية، مجلة لالش، دھوك، عدد ١٢، ٢٠٠٠، ص ٧٩ - ٨٠.

(گلگامیشان) سومه‌مری دا هاتی کو چه فنه‌نکی نیرنی و قله‌له‌وهیئی یه هه رژ روژا کو مرؤفی پیوه‌ندی هه‌بوویه ل گهله چاندنیی و خودان کرنا گیانه‌وهرا
 (گا) روله‌کی گرنگ و پیروز هه‌بوو بُو بکارئینانه چهند ری و رسما، ل نک
 ئیزدیا دبیژنه ڦان ری و رسما (گورگه‌گا) ئانکو (ئاگری کای). وختنی هیچارا جووتیار ڙ چاندی دزفرته مال، کابانیا مالی ئاگرهکی دکمت و جووتیار
 گاییت خو ل سهرا دبورینت. بقی هه لکه‌فتني کابانیا مالی هندهک ڙ شرینیي
 ودک میویژو، قهسپا دسمه رئاگری و جووتیاری را دھافیت، زاروکیت گوندی
 بخو خرفه دکهن. ئهڻ ری و رسمه رهنج دانه که بُو (روڙی) کو ئه رکه‌کی
 مهزن هه به.^(۱)

وهکی هندهک نفیسهه ر دیېژن رئ و رسما گورگه گای پیوهندیه که مؤکم ب بیلنده میثرانیا و ڈاریت که فن فه هه یه. مرؤفیت به رئ ڙی دوئ باواهريٽ دا بون وختی سهربرهک دکرنہ قوربانی خونا وئ سهربری ب ئه، دمکی در ډاشندا دا ئه و ئه، دا فله لهویت. (۲)

پیروزیا گای دناف میتولوجیا نیزدیان دا دیار دبت، کو بچافه‌کی مهمن و پیروز بهری خو د دهنی و هکی دناف هندک تیکست و دوعایا هیئتداری دا هات.

(١) عدنان زيـان، القراءـين في المعتقدـات والأديـان، مجلـة لـالـلـاش، دـهوكـ، عـدد (١٠)، ١٩٩٩، صـ ٦٦.

(٢) ب. ش دلکوفان، بیلندی بین الامس والیوم، مجله لالش، دهوك، عدد (١١)، ١٩٩٩، ص ٤٨.

- یاشیشمس تو حالی مala خو بیرسى و مه ڙی ڦی جاری

- هون بدنه خاترا عورشی و کورسی

- گای و ماسی

دیسا پیروزیا گای دیار دبت دناف قهولی (گا و ماسی)، کو ئیزدی دوئ
باوهريي دانه کو ئهڻ دنیايه ههموو يا ل سهر شاخهکي گای و ههر سال
جارهکي د گوھورت وکى بقان مالکا دیار دبت:

- ئه و گای شهحتی قهويه

- ڙ پیشنه سه خرهکي سپى يه

- ڙير بهر و ڙير کمهسکي نه ديه^(۱)

ليرهدا خوپيا دبت کو ئهڻ گایه گایهکي گلهکي بهيزه وکى ڙ پیشنه
دئيته ديتن وک زنارهکي مهزن و سپى يه و ڙير وي بهره، بهل کمهسکي نه
ديتي يه.

- عه حيبا دوئ دا

- نيقا سمى دگيدا

- تيءه يه سى سهد و شىست و شهش باجييرى بن ئادهمى تىدا

- نيقا هەر دوو سما

- ياترى يه ڙ باجييرىت بن ئادهمه

- وان ڙي بهرتى هەي ڙ شاهى و هەفيا و خامه

(۱) درمان خلف، قهولي گای و ماسی، گوچارا لالش، دھوك، ژماره (۱۱)، ۱۹۹۹، ل. ۲۰۶.

- نیشا ههر دوو سمیت گای

- ویت تیدا ههین سی سهده و شیست و شهش باجیری بن نادهمی ئافا

- ئهو ژی راوهستیان ناو دکاریت ریت خودای^(۱)

دناف ئان مالکیت قهولى دا دیار دیت کا چاوا (گای) پیروزیا خۆ ههیه
دناف میتولوجیا ئیزدیان دا، چونکو دبیژن ئهو گایی پیر یى بھیز ل هەممو
قورنهتیت جیهانی دزانت کاچی ههیه و چی نینه؟ سجودتى بۆ خودى خۆ^(۲)
دکەت تا گیانی خۆ دسپیرته رهبی خۆ، دناف سمیت وی دا سی سهده و شیست
و شهش باجیریت بن نادهمی ویت تیدا، ئەفهه ژی رامانا هندى د دەت کو
رۆز وی ل سالی دا ههین و ههر رۆزهکی هەزار مرۆژ دمن و دئینه
سەر رووی ئەردى، ئهو ژی ل بەر سجود رهبی خونه، هەر ھوسا پیروزیا گای
وا دناف قهولى (ھەزار و ئىك ناف) دا بغان مالکیت خوارى

- پەدشایى من یى بېرىيە

- خۆزى من بزانى يە

- گا گای مەستره ئان ماسى يە

- برمە بەر دەستى وی ھۆستاي

- ھەفت مەلەك سەکنین ل بەر وی گای

- هەر ھەفتا خاس و قەلەندەریت پەدشاي

- هەر ھەفتا ژى قە دخوارە

(۱) درمان خلف، قهولى گای و ماسى، گۇفارا لالش، دەشك، ژمارە (۱۱)، ۱۹۹۹، ل ۲۰۷.

- دور مهوجی بوو به حره
- کاسهک ژواندا دهناره
- گای و ماسی ژی ڦه دخواره
- لهو سهر پشتا خو قهبوول کرن دهشت و بانی و به بهری و به حره^(۱)
- ب شرۆفه کرنا ڦان مالکا دبینین کو میتولوجی ڙولهکی سهرهکی وی ههی ودک پسیارهک یا هاتی کرن ئهرئی خوڙزی من زانیبه کا گا مهزنتره یان ژی ماسی، وا دیاره ماسی ژی پیرۆزیا خو یاههی ودک گای لنک ئیزدیا. د مالکیت بؤری دا هاتی کو ماسی سی جاره مهزنتره ڙ گای همر هوسا ئیزدی دوئی باوهريي دانه کو گای رُولهکی مهزن و پیرۆز ههیه، لهورا سهر خو قهبوول کريه کو دهشت و به حر ل سهر شاخهکی وی بت.
- گای وی ڏچته ب قوهتا ئيلاھي يه
- چار قورنهتى دنیايى گەرى يه
- ل دھرئی به هشتى گەھشتى يه
- گای ڙ مەلكى به هشتى د پرسى يه
- تو ب خودئى كەھ ئيلاھي يه بۇ من بىئىزى راستى يه
- ئى بهرئی سی رۆزا هاتى كى يە؟
- گای گۆته مەلكى و دۆزى جومجم بىتە دردە

(۱) خدر سلیمان، ئېردىان وانه بۇ فيرخوازىن ئېردىا، چاپخانه و وزارتى پەروەردى، ھەولىر، ۱۹۹۸-۱۹۹۹، ل ۶۵-۶۶

- گوته گای

- گای چی کریه سهرئ خو دیوارئ دۆزئ فهینه^(۱)

پیرۆزیا گای خۆیا دبت دهما ل هەر چار قورنەتیت دنیایی دگەرت و ل
بەر دەرئ بەھشتی دراوەستیت و پسیارئ ژ مەلکی بەھشتی دکەت و دبىئرتن
کا راست بۇ من بىيژە ئەھوئ بەرئ سى رۆزا هاتى کى بۇو، دەمئى مەلەكى
بەھشتی پەلگەکى دارئ دقولپیت ناھى جومجمى تىدا دېبىنت، ديسا گا دېت
ل دنیایی دگەریت ول بەر دەرئ دۆزئ راوەستیت و پسیارئ ژ مەلکى دۆزئ
دکەت کا جومجم نە هاتى يە ئىرەيە. مەلکى دۆزئ بەرسقا گای دەدت و
دبىئرەت ب بىريارا خودئ جومجمى تە لنك من يى گرتى يە، دەمما گای ژ
خودانى دۆزئ خواستى کو جممى وي بەردەت، خودانى دۆزئ قايىل نەبۇو،
بىشى چەندى ئىينا سەھرى خو دا دیوارئ دۆزئ و دۆزە هەرفاند و جمم
ژى رىزگار كر.

(۱) شىيخ عەدلۇ خەلف، قەولى جەجمى سلطان، گۈفارا لالش، دەوك، ژمارە (۱)، ۱۹۹۳، ل ۳۴-۳۵.

بەشى سى

ميتۆلۈجىا د تىڭىستىن
ئۆپا ئىزدىغا دا

- وەك نموونە قەولى سەرمەرگى -

میتولوجیا دناف قهولی سەرمەرگەل دا

ھەر ژ بەری دا مرنى گرنگىيەكە تايىەت ھەبۈويە د ھزر و بىرىت مەرۇقى دا، ئەفە ژى دگەرىتە سەر دوو خالا: ياشىكى ئەوه كۆ مەن تىشەكى راستەقىنەيە و (مطلق) د و كەس نكارت ژى رزگار بىت، ياشى دووئى مەن تىشەكى نادىيارە و فەشارتى يە و كەس تىشەكى ژى نزانت و سەرەددەرىي ژى ناكەت.^(۱)

ل گەل ھندى پېكۈل د ھاتنە كەن كۆ مەرۇقە ھزر و بىرىت خۇ بكاربىنت بۇ چارەسەر كەن خۇ ژناف بىر و بۇچۇونىت جودا جودا، رزگار بىكەت و قۇناغەكە پېشکەفتى تر بجۇ دانىن وەكى قۇناغا دەست پېكى ياشەحرى تا دگەھتە ئەفسانى و دىنى و ب قۇناغا زانسى كۆتائى پى دېت. بەل سەر ھندى را مەرۇقە بىزاز بۇو بەرامبەر راستەقىنە مرنى و مەن تىشەكە كۆ پېيۇندىيەكە راستەخۇ ب مەرۇقى ۋەھى، و ھەر مەرۇقەكى ياشى زېنەدەوركى دى دوماھى پى ھىننان مرنە، لېردا گەلەك ھزر و بۇچۇون ھاتنە كەن كۆ بىزانن مەرۇقە چى يە؟ و چاوا دەرنى؟ و بۇچى؟ و پاشتى مرنى چى يە؟.^(۲)

(۱) نائل حنون، عقائد ما بعد الموت، (ط ۲)، مطبعة وزارة الثقافة، بغداد، ۱۹۸۶، ص ۹.

(۲) ھەمان زېنەدەور و لاپدر.

ههر ژ دهست پیکا دیرۆکه مرۆڤایه‌تیئن دا تا ֆی سەردهمی مرن بوبویه
 جەھن پووته پىدانەکە مەزن لىنگ مرۆڤا، كو بزانت ئەڭ نەھینىيە چى يە؟
 هەر وەكى (گلگامىش) شاقسىمى د داستانا سۆمەرى دا بەرامبەر مىنەنەمەقانى
 خۇ (ئەنكىيدو) هەر دوان هزر و بىرا دا ما، كا نەھىنىيت مرنى چىنە؟ و خۇ لى
 قورتال بىكەت، چونكە هەر و هەر ترسا مرنى لىناڭ دەرەوونى مرۆڤى دا ھەيە،
 پاشى مەرۆڤى سەرەن خۇ ژ مرنى راجچەماندى و نەكارىيە خۇ ژى رزگار
 بىكەت، رابوو لەيىف ھندەك رىيکا دىگەرييا كو بكاربىيەت ل جەھن رەفيينا خۇ بۇ
 سەركەفتىنا خۇ لىسەر مرنى. هەر ھۆسا مەرۆڤ ل دېيىف ژيانەكە نەمرانە
 دىگەرىيەت، و مرن دېتە ھەۋمازتن پىشكەك ژ ژيانى.^(١)
 گەلەك گەنگەشە وىت ھاتى نە كىن دناف فەلسەفا ئايىنا دا ل سەركىشا
 مرنى و روھى و نەمرىي و جىبهانا پاشى مرنى، ئەڭ كېشە ب ھەزاراتا سالا
 يا بەرددوام بوبویه تا ֆى گافى ژى جەھن هزر و بىرايە. مرۆڤ ھەر ژ بەرى دا
 يى مەندەھۆش بوبو بەرامبەر مرنى، چونكە نە دكارى تىشەكى ژى بزانت و
 زال بىت بسەردا بەرى ھەفت ھەزار سال داستان و ئەفسانىيەت (رافدىيەن)
 كەفن دان پى دانەك (اعتراف) كر كو مەرۆڤى نكارت خۇ بەرامبەرى مرنى
 بىگرت، پاشى مەرۆڤ بىياز بوبو كو سەر بىكەفت ل سەر مرنى، دان پىدان كر
 كو نەھىنىيا ژيانى د دەست خوداي دايە.

(١) حسين العودات، الموت في الديانات الشرقية، (ط٢)، مطبعة الاهالي، دمشق، ١٩٩٥، ص ١١.

ئاينين هندوسي ب گلهكى پيشكهفتى تر بعون ژ ئاينين دى تر و يىن
بهرى خو. ئەڭ چەندە رەدكىن كو سەر سورمان بىيىن بەرامبەرى مرنى،
چەنكو گەھشتبوونا وى يەكى كو د گۇتن لەش بتنى دمرت، بەلى روح ھەر
دى مىنت نەمر. ^(١)

ھەر ھوسا بير و باورىن بابليا ژى ئەوه بۇو سەر مرنى كو دەمما مرۆڤ
يان ھەر گيانلەبەرەكى دى دمر گيانى وى دئىيەتە جودا كرن ژ لەشى وى،
لەشى وى بن ئاخ دېت ھەر ديسا مرن تىشەكى پىدەفي يە ل سەر مرۆڤى و
ھەموو زىنده وەرىت دى، بەلى بيرا رابۇونا روحى پشتى بەھشتى و ئاگرى ل
دەست پىكى نە دزانىن وەك مسىريت كەفن باورى ب ھندى ھەبۇون كو
مرۆڤ كارىت باش دكەت، ژبەر ھندى خودى ژى رازى دېت، بەلى ئەگەر
مرۆڤ خودان كارىت خراب بت خودى دى ژى نەه رازى بت و بچافەكى بى
رەحم دى بھەرى خو دەتى و دى ھاقيتە دناڭ خەرگەمانە مرنى دا، كو چوو
جارا ژ وېدەرى دەرنەكەفت. ^(٢)

بى گۆمان رزگاربۇونا روحى ل رۆزا حەق و حسىبى ل سەر كارى
خودانى دەيىنت، مرن ئەوه كو كەس نكارت خو ژى رزگار بکەت ئىزدىيا ژى
باورىيەكا مەزن ب مرنى ھەيە و تىشەكى راستەقينەيە و گۆمان تىدا نىنە،
ھەر وەكى دەنەن مالكادا هاتى.

(١) حسين العودات، المولت في الديانات الشرقية، (ط ٢)، مطبعة الاهالي، دمشق، ١٩٩٥، ل ١٢.

(٢) د. رشدى علیان و سعدون الساموك، الاديان، بغداد، ١٩٧٦، ص ٧.

- ئەڭ عەرددە خانە، عەقىد و بەشهر بازركانە
- هندهكى مالا خۇ باركر هندهكى ڙنۇو دانە
- بن ئادەمەن ھەزار سالى تەمام كەى
- میراتىيى ل شەرقى ھەتا ب شام كەى
- دوماھىيىكى ھەر دى ڙ كاسا مرنى تام كەى^(١)

لېرەدا دىيار دېت كۆنلەن ئىزدىيا مەرن تىشىنىڭىزى حەق و گۆمان تىيىدا نىنە و ھەر مەرۋەتكەن ھەزار سالى ڙى تەمام كەت، چى زەنكىن بىت، يان ڙى بەلگاز بىت و میراتىيى ل ھەر چار قورنەتىيەت دنیايى كەت بىت ھەر دى ڙ كاسا مرنى تام كەت، دى مرت ھەر وەكى روون و ئاشكرا بۇوى دەقان مالكادا، كۆ ئەڭ جىھانە وەكە خانەكى يە و مەرۋەتكەن ھەندهكى دئىن لى دانىن و ھەندهكى دى تەرى دى بارگەن و بىجى ھېلىن. دەمما ئىككى ئىزدى دەمرت بتابىيەت ئەگەر باب چاكەك بىت نا بىزىن يى مرى، بەلكو دېبىزىن (كراس گۆھوري) لېرەدا يەكسەر ھەست ب رامانە جوداكرنا روحى ڙ لەشى دكەين، چونكە وەك دېير و باوهەر ئىزدىيا دا روح نامىت بەلكو دېبر زېندەوەردا دا دەگەرىيەت، ئەو ڙى ل سەر باشى و خرابىيەت وى روحى دەمینت. ئەگەر ئەو روح ياخشى بۇو دى دەگەفتە بەر مەرۋەتكەن باش و خودان ئىيمان دا، بەل ئەگەر ياخشى خراب بۇو دى دەگەفتە بەر مەرۋەتكەن خراب، يان ڙى د بەر گىيانەوەتكى درىنە دا.

(١) خەرىز سلىّمانى، گۈندىياتى،ل. ١٠٨.

وهکی د میتولوچیا نئیزدیا دا هاتی کو روح یا ساخه و نامرت. دهمتی
ئیک دمرت ئه و روح یا چاک بت دئ ههر دوى رۆژى دا چته گهليي لالشى و
ل ناك پرا سهراتى ب دەف و شەبابە دئ پېشوازىي لى كەن و دئ بەنه سوکا
مەعرىفەتى جەھى حەق و حىسىبى، بەل ئەگەر ئەف روھە ڙ توخمىن خرابت
دئ (زمبىنی)^(*) ئىئىنە پېشىي و دئ دەنە بەر حنگ و دنگە و دئ بتە هاوار
هاوارىت وى، بەل روحا باش دئ (شىخ و پير و مەرەبى و برايى ئاخرەتى)
لى خارفە دىن و دئ بەرەقانىي ڙى كەن. ئەگەر نە روھەكا باش بت دئ خير
و گۈنەھىت وى كەنە تەرازويا حەقىي دە و ئەگەر خىرىت وى بىز بۇون دئ
ھافىئىنە دەر مروۋەتكى باش دا، بەل ئەگەر خرابىت وى پىز بۇون دئ
ھافىئىتە ناڭ دۆزى و جەھنمى، وىدەرى دئ بتە جەھى وى.^(*)

ئىزىدى پووتەكە مەزىن د دەنە مەرييەت خۇ ئە و ڙى زېھر فى يەكى وەكى
د میتولوچیا نئىزدیان دا خۆيىا دېت کو (روح) ل دنیايادى ساخ مىنت و
نامرت، زېھر فى ئەگەر ئەجەزەنەكا تايىبەت ياهەى دېيىزنى جەزنا (بىلەدا)
يان (بىلەن هلدا)، لىنى دەمى دا خودانىت مەريا ب تايىبەت ئەگەر خودان
مەرييەكى نۇئى بت، بىلەنە مەرييەت خۇ دكەن و دچنە گۆرسەنلى ل سەر مەرييەت
خۇ، ئەف جەزەنە ڙى دكەفتە نىقەكَا كانۇونا ئىكى يا رۆزەلەتى. بەلکەفتە
في بىرەودەرىي نانەكى تايىبەت چىدەكت دېيىزنى (صەھوك) وەكى خىرىتى كو ل

(*) زهیئی ئەون ئەھویت روھین خراب ئەشكەنجه دەکەن ل دنیا يادى.

(١) خدر بير سليمان، القمص - التناصح الارواح، ترجمة عيدو بابا شيخ، مجلة لالش، دهوك، عدد (٥)، ١٩٩٥، ص ٣٥.

جیهانا دی باریت مریبیت خو سفك دکهن و گونههیت وان نهمین. همژی یه بیزین ڤی جوری نانی تایبهت ل سهر مala بهلاف دکهن ل گهله هندهک زادی. ئەڭ رى و رسمنه هەر سال ڤی جەڙنی و ل هندهک جەڙنین دی ودك جەڙنا سەر سال دئیته کرن، سەخمهراتی کیم کرنا بارى مريا ل جيھانا دى. دەمى مروقەکى ئىزدى دمرت يەكسەر دەھىرنە پى شىخ و بير و ئاخىدتا وي، سەرى وي ب ئافا گەرم دشۇن و هەر د ھەمان دەم دا مجبور و چەند زەلامىت گوندى دچنە گۆرسەنلىك تربەكى بۆ را دكۈل و ئامادەكەن تا زەلامىت گوندى لهشى وي دئىين. پشتى دکەنە ناڭ تربى ھەر ئېڭ ژ ئالىي خو ۋە ناخى ھافىيە سەرى و ل گەل ڤى چەندى مجىور دى (قەولى سەرمەرگى) دى بىزىت نافەرۆكە ڤى قەولى ژى ھەندى دىار دکەت ھەر ژ دەست پىكا چىپبۇونا مروقۇ ل زكى دايىكى دا، تا دېتە خودان مال و زارۇك و دەختە بەر دەستى رەبى خو، ھەر ھۆسا دىار دکەت کا چاوا ھەفال و ھۆگر و باب و دەيكىيەت وي بورا دىگرین و دکەنە ناڭ تابوتە دارى و خەلک و عالەم پى دېھنەن و دېھنە گۆرسەنلىك و ۋەدشىرىن.^(١)

وەکو يادىار و ئاشكرا كو فەرق و جوداي دەرنى دا نى نە و تىشەتكى حەقه وەكى دناف ۋان پەيقيەت خوارى دا دىار دېت.

- ھەزار و ژير

- و مير و يىن لېھر شىر

- ھەر دى ژ كاسا مەرنى تام دکەن

(١) خدر بير سليمان، التمقص – التناسخ الارواح، ترجمة عيدو بابا شيخ، مجله لالش، دھوك، عدد (٥)، ١٩٩٥،ل. ٣٦.

ژبهر کو مرؤوف خودئ خو ژبیر نهکهت و نهبته مرؤوفهکی (غورو)
پیڈفی يه هه رددم و هه رددم بکارین باش رابت.

- خهر ل پشتە ژ ستهقا دا (سی هیقارا)

- و ئەڭ دنيا سوکە و بازارە

- يى ى بىيىت ئەز، دى بىگوريا وي گرت و ئىيىتە خوارە^(١)
ئەفە ژى تىكىستا قەھولى سەرمەرگى يه، كا چاوا مرن د مىتۇلۇجيا
ئىيزدیان دا هاتى يه شرؤوفەكىن و چا مرؤوفى ئىيزدى دىرىنى گەھت و بىر و
باوهرىن خو دەر دېرت. هەر دىسا مرؤوفى ئىيزدى فەلسەفەكا تايىبەت يا پەر ژ
بىر و باوهرا ب مرنى ۋە ياهەي. يا فەرە لىسەر هەر ئىيزدىيەكى دەملى دەرت
قەھولى ل سەر بىيىن دەمما گۇر دكەن

- رۆزەكى ژ رۆزانە

- خەلكى عىرەفى زانە

- ھلوون ژ مرنى بىدەن بەيانە

ئانکو رۆزەكى ژ رۆزان، گەل مەرۆفەت زانا و خودان مەرىفەت رابىن
تىشەكى ژ مرنى رابىيىن، كا يا چاوايە و بچى رەنگى يه.

- خەلكى عىرەفى زانە وەرن

- لەنان بەيانە بىكىرن

- سترەكى ژ مرنى بخۇ بىگىرن

(١) حسو هرمى، الموت وما بعده عند الایزدين، مجلة لالش، دھوك، عدد (٦)، ١٩٩٦، ص. ٦١.

خله‌کی خودان زانا و مهاریفه‌ت و هرن ته‌ماشه‌ی ڤان بیر و بوجوونا
بکه‌ن، و بخو ناخفتنه‌که باش و پر به‌ها بگرن، و کا نوون چی دبیّزن بو ڦی
مرنی.

- ئهو سورا من دکوزى

- دهست و سهر و پی و قالب نژی

- مسکینو بن ئادهمو هلو بژی^(۱)

- ڙ بانا نهزل بwoo ئهو سوره

- نصیبه‌ک عەفراند بwoo ب من ره

- ئەمی درازینه هەکه هندەکه و هەکه پره

ڙ ئەسمانه سورەک، ئانکو ھیقینەک هاتى يه خوارى ئهو ڙى رووحه ئەف
رووحه وەك نصیبه‌کي دا منى، ئەم بېنى چەندى درازینه چى گەلەك بت يان
ڙى كىيم بت، چونكە هەر تشتى ڙ نك خودى بىت پېدفى يه مرۆڤ يى پى
رازىبت بى کۇ بناختت.

- به‌حرا حەق وەتهنى

- نەخ مەھالى سەکنى

- ڙ قودرهتى مەکنى^(۲)

لىرىدا خۆپا دېت كو به‌حرا راستەقىنى زكى دەيكى مرۆڤى يه كو چاوا
مرۆڤ نەھ مەھا ل ويىدھى دا درست دېت و پاشتى نەھ ھەيقيت خۆ تەمام

(۱) خدر پير سليمان، ئىزدىياتى وانه بۆ فېرخوازىن ئىزدىيا، ل ۴۳.

(۲) سەرچاوى بەرى.....ل ۴.

دکهت و دبته مرؤُفی ته مام و دئیته سهر دنیایی و کهیفا دهیک و بابیت وی
دئیت ببونا وی زاروکی.

- ژ قودهرتی کربوو ته مامه

- ج به رحده که ب غه ما مه

- بن ئیخسیری ته نهز بووم خولام

لېردا خویا دبت ژ قودهرتی، خودى مەزن ئەو زاروک نەھ مەھیت خو
دناف بەر رحده کا ب مئۇ و مۇران دا بدوو ماھى دئینت، ئانکو د زکى دەیکا
خۆدا بدوو ماھى دئیت و دەر دکەفتە سهر دنیایی ئەو ژى دبته ئىك ژ خولام
و ئیخسیرین رەبى خو.

- فکریم ل فکارى

- ل مەر سومى ل فروارى

- من زۆر فاریقه کر بون ژ وئى بەحرى

گەلهك هزر و بىرکرن و من باش بەرى خو دا ژيانى و بکورى دناف دا
چووم و من گەلهك تشت ژ گەلهك تشتا جودا كرن.

- من زۆر فاریقه کر بون ژ ماکى

- وەزنا د دەم شباکى

- ب روودا چوومە زاكى^(١)

- ل من جەما دبۈون خزم و لىزم و جىنارا

- باب منيڭارە ژ مىرى مىرا

- ب شايى دىوانىت فەقىرا

(١) خدرى سلىمانى، گوندىياتى،ل ١١٣.

خزم و جiran و مرؤفیت وی لی کوم دبن و گلهک بابی وی پی کهیف
خوش دبت و سوپاسیا خو ژ میری میرا دکهت، کو ئەف زارۆکه بۇرا
پەيدا بۇوى.

- ب شایا دای و بابا

- قەوال وئى دستيرىن دەڭ و شەبایي

- ئىلەھىۋ تە ئەم خنى كرین دوو ئافا^(١)

بۇونا ۋى زارۆكى قەوال وئى دەڭ و شەباھە لى دەدەن، ھەر ديسا سوپاسیا
خو ژ يەزدانى دلۇغان دکەت کو كورەك وئى دايە وان. ھەر ديسا دېئىزت يا
خودى تە ئەم ب دوو ئافا خنى كرین ئانکو ياخىر و پىدىفييە دەمى مەرۇف
دبت سەرى وى دشۇن و دەمما دەرت ژى سەرى وى بشۇن، مەبەست ئەف ھەر
دوو ئافانە.

- ئىلەھىۋ تە ئەم خنى كرین

- ژېھرى رۇزا ئەم بەرين

- ت بودلەدەكى نىر ئەم شاھى كرین

لىزەدا دەيك باب ھەر دوو ب زارۆكەكى نىر شاد بۇون، ئانکو ب كورەكى
كەيف خوش بۇون و دوعا يى ژ رەبى خو دەكەن و دېئىزنى بەرى ئەم بەرين
تە كورەك دا مە، کو ئەم ژى بقى كورى شاد و بەختە وەر بىن.

- ئىلاھىۋ پر كەرمە

- شەفەقتا تە ھەبىت ل بن ئادەمە

- تە ئەم راگرینە سەر قەددەمە^(٢)

(١) خدرى سليمانى، گونديياتى، ل ١١٤.

(٢) خدر پير سليمان، ئىزدىياتى وانه بۇ فيرخوازىن ئىزدىا، ل ٤٥.

ئەی خودى مەزن و پەر كەرامەت، رەحમەتا تە ھەبىت ل بن ئادەمى كو تا
 بكارت رابىتە سەر قەددەمە
 - سەر قەددەمە دىگەريام
 - روح هاتە دەست و پى يام
 - ئىلاھىيۇ بىتە فريام
 رادبىتە سەر پىيت خۆ، روح هاتە د دەست و پىيان دا و ھەر ھۆسا گەلەك
 پى شاد دېت ب خودى خۆ كو روح دايى يە.
 - ل سەر قەددەمە د بەزم
 - ل سورا مىرى خۆ بلهزم
 - پسپورى بابى خۆ نەزم
 - ج لاوهكى سەر مەستە
 - ب سورا مىرى خۆ فە دوھستە
 - باب مالى يەك ژىرا دخوستە
 كورك مەزن دېت و بابى وى ژىرا ھەۋىنەكى دئىنت، ل بەر خلمەتا
 بابى خۆ راوەستىت، ئانکو ژ شىرتىت بابى خۆ دەرناكەفت
 - ج مالە كەرای و تەكبير
 - ئى دئىورىن جۆ قەتىت فەقىر
 - ۋىرما ھەبۈون نىشانان مير^(١)
 - ۋىرما ھەبۈون نىشانان مير
 - بەعدى وان ھەوالا
 - ئىلاھىيۇ تە ئەم كريين مالخۇيىت مala

(١) خدرى سليمان، گۈندىياتى، ل ١١٥.

پشتى باب ژنهكى ژ كورى خۆرا دئىنت. كورى وي ژى دبته خودان مال و زارۆك. و گەلهك خەلک سەرئ خۆ دى بەنە ناڭ مالا وي و پى شاد دىن و دەستى ھارىكارىي ژ خەلكى را درىيّز دكەت و دبته خودان مەعرىفەت.

- ئىلاھىيۇ نەما بىصەبرىن

- تە ب زىر و مال كرىن

- ب سەبخوپىن بىدەين ھەتا رۆزى ئەم بىرىن

- مەكە ئەم دەروپىش

- ل رى ياخىق بىكەين تەفتىش

- لېھر ناڭ و دكارىت تە پىت ھاوپىش^(١)

ل قۇنىاغى دبته خودان مال و زىر و زەگەر و گەلهك مالى دىنياپى بىدەست دكەفت، كو تىپرا وي دكەت تا رۆزى مىرنى.

- تالان بىجارەك

- نەراسىمال ما، نە دىندارەك

- نە ل مە دېرسىت نەبىرايەك نەيارەك

- تەپىرى دەولەتى فرى

- تەلمەھسا كر چرى بىگورى

- سوخىمەتا تە يار و بىرىت ئاخىرەتى ناسىن ژ مەبىرى.

لىرىدا ئەف مەرۇفە دئىيە تالانكىن و هىيج تىشتك، نە مال و نە ئىمان پى نامىنت و يار و بىرىت ئاخىرەتى بەرى خۆ ژى يى بادايى و تەپىرى

(١) خەرى سليمان، گۈندىياتى، ل ١١٥.

دەولەتى ژى پشتا خۆ يادايى، چەنكو نىقەكا وى و خەلکى يا تىك چۈويى،
وئى بۇويه مەرۆفەتكى خراب.

- سوخەمەتا تە يار و بريت ئاخىرەتى ژ مەبرى ناسى

- سوتىن لىبن فى كراسى

- هندەك ب زەبۈونى هندەك ب پى خواسى

- بەندەكى تەممە بى زەبۈون

- تە ئەز دام ژ عمردەكى نەبۈون

- خىر و شەر لىبن دەستى تە بۈون ^(١)

دەممى يار و بريت ئاخىرەتى ژ مەرۆفەكى زىز دېت ئانکو پشتا خۆ دەھنى
رىيچىنگەكى بى سەر گردان و بى خودان، ئەو ژى ژېھر هندى يە كو دان و
ستاندنا خۆ ل گەل خەلکى نەخوش كريي، لهورا بۇويه سەفيلهكى بى
خودان.

- ب تە دەدم خىر و شەر

- ھيمەتا تە ھەبىت ب من را

- دەعوەدارم ب نافى تەرا

- نافى تە بى دكرين

- دساف و ھەيپەتىت تە فكرين

- وەعده ھاتىيە رۆزەكى ئەم دەرىن ^(٢)

(١) خدر سليمان، القمىص – تناسخ الارواح، مجلة لالش،..... ص ٤٣.

(٢) سەرچاوى بەرى.....ل ٤.

د میتولوچیا ئىزدىدا دا ديار دبت كو ئىزدى دوى باودرىي دانه كو خىر و شەپەر نك خودى نه، چونكە دناڭ قان سەبەقا دا ياهاتى ب تە دددم خىر و شەپەر، هەر ديسا يا ديار بۇوي كو سىفەتكەن ژ سىفەتىت خودى زىرەكى يە، هەر و هەر دى بانگ دددىن بنافى خودى و دى داخوازى ژى كەين ژ كەرامەتا وى بى بەھر نەبين كو ھەرددم بچاڭى رەحمى تەماشەسى وان بکەن.

- رۆزەكى ئەز نەھەش بۇوم

- بەندىيەن مەلکى عەرسى بۇوم

- كەتمە ناڭ نېقىنى و نەخۆش بۇوم

- نەخۆش بۇوم و كەفتەمە ناڭ نېقىنى

- ھاتنە سەر من لىيزمىيەت خۆينى

- ب زىر و مال نائىيمە كرينى

پشتى نەھ ھەيغا د زكى دەيكا خۆدا بۇرانىدىن و مەزن بۇويى و بۇويە خودان مال و ڙن و دلى خەلکى ژ خۇ ھشتى. رۆزەكى نەخۆش دبت و دكەفتە ناڭ نېقىنى دا، خزم و مرۆڤىت وى ل دۇرا وى خرفە دېن و ھندى ئەڭ مرۆڤىت دۇرا وى كۆمبوبىن ھەول دەدن كو چارەكى بۇرا بىنى كو ۋى مرۆڤى ژ مرنى رزگار بکەن چ مال بت، يان ژى ب زىرا بت بەن يا بى مفایە.

- نهیه ب زیره نهیه ب ماله
- بابی پیره میری کاله
- گوتی عه زیزی من
- ژ ههفت ولهدا من ئهڻ ولهدا وئی ههی ل باله^(١)
- نهیه ب زیره و نه ب مالی دنی
- بابی پیره میره کاله فهنه
- ژ ههفت ولهدا ئهڻ ولهدا من وئی ههی بتني
- لیردها باب گلهک دکھفته بهر خهما کورئ خو و داخوازی ژ عزرائیلی
دکھت و دبیزتی یا عزرائیل من ژ ههفت کورا ئهڻ کورا بتني وئی ماي،
بهلكی فيچاري لی ب بوئری و لی خوش بيي و روها وي نهستيني.
- باب دبیزت: ئهز ج بکهم ج بچارکم
- دده بهزا ب قوربان کهم
- سهري خو ب شکران کهم
- بانگا منه نهبي سمایل کو بانکهم
- بانگا منه نهبي سمایلہ
- بابی پیره میری کاله سهفيله
- گوترسا من صاف و ههی به تیت عزرایله^(٢)

(١) خدری سلیمانی، گوندیاتی، ل ١١٦.

(٢) سدرچاوی بهری، ل ١١٧.

باب ناچار دبت و نزانت چی بکات رادبت دده پهزا قوريانه نهبي سمایل
 دکهت کو بهلكی هیقیا وی بچی بیت و ژ دهستن عزرائیل قورتال کهت
 - عزرائیل مهلكی مهوتی
 - ل ههموو عهربدا ل ههموو دهرا ئهوتی
 - گوئهز هاتیمه زۆر بیرم ژ ههوتی
 - عزرائیل مهلكی میرا
 - بی ب دهلاق و تا نجیت فەقیرا
 - گوئيلههیو ئەم رازاندین وەکی ئىخسیرا
 لېردداد رۆئى عزرائیل دى بەرچاڭ بت، کا چاوا روحى ژ مرۆڤى دستىنت،
 چونکە عزرائیل مەلهكى مرنى وەک د بير و باوهريي ئىزدىيا دا ديار دبت کو
 بفروارا خودى روها ستىنت
 - عەزرائیل پەرى ب كورم
 - ھاوري شارا دفرم
 - ئەز نەهاتىمە نوبى ل كەسەكى بگرم
 - ئەز هاتىمە باب و پسا ژىك بيرم ^(١)
 - عەزرائیل پەرى ب كەسەكم
 - ھاوري شارمى دچرسكم
 - ئەز نەهاتىمە نوبى ل كەسەكم

(١) خدر پير سليمان، ئىزدىياتى وانه بۇ فيرخوازىن ئىزدىا،..... ل ٤٨.

عزرائیل لیرهدا دبیژت ههر دهرا من بقیت دی گهريم، ئەز وى هاتيم
کور و بابا ژیئك فەکەم و قى قالبى روحا وي بېم.

- يامه ژوى بۇو

- روح ژ دەست و پى يانزى بۇو

- چافھرينى سورى بۇو

- سورى ل گەل روحى بەحس كر

- خۆ نەرم ژ دەست و پى يا خلاس كر

- ئەۋى دەرى خودانى خۆ ل وىدەر ناسكر

دناڭ ۋان سەبەقىيەت قەولى دا، گەنگەشە روحى ل گەل سورى دا ئەو ژى
ھىيدى هييدى خۆ ژ دەست و پىيا خلاس دكەت و ل جىهانا دى خودانى خۆ
دى ناس كەت.

- ل من دگريين ژن ميرە

- حازنەك بىكەن شىران شىرە

- ئەفە بۇو كاسا عەنzel ل ژىرە ^(١)

- ئەز تازى كرم و هشتەم

- سەر پۇوشەكى دانام و شوشتەم

- ئەز ب ئاثا گەرم بىرىشتم

(١) خدر پىر سليمان، ئىزدىياتى وانه بۇ فيرخوازىن ئىزدىيا،..... ل ٤٩ .

پشتی روحا خو ژ دهست ددهت، خهلك و عالهم لى کوم دبن و ل سه
دگرین و جل وبهړګیت وی ژبهړ دکهن و ل سهړ پووشهکی دا شیت و با ئافا
گهرم دشون

- قهر قهره دوو گهمز و نیڅه

- مسکینو بن ئادهډو هلو و بېیقه

- کفني من هژده ګازه

- دانا بوو سهړ جنازه

- وئی ملن دگرین و یالی و برازه^(۱)

بې ګومان دهمني مرؤفې ئیزدى دمرت سهري وی ب ئافا گهرم دشون و
کفنهکي ژ قوماشي سپې بوزرا دروست دکهن و داننه سهړ جهنازى و ههفال و
هؤګر و خزم و لیزم ههموو دکهنه گرى و لافړه ل سهړ دبیڻن.

- کهړمکهن دوو دارا بین

- وهريسهکي تې ودرین

- جهنازى من سهړدېين

- ئه و بوو دارا لهیلول صدرا

- هلګرت بوو یار و برا

- من ژ ملا مهزن خواست بوو خاترا^(۲)

(۱) خدر سليمان، تقمص – تناسخ الارواح، مجلة لالش،..... ص ۴۸.

(۲) سدرچاوي بهري،..... ل ۴۹.

پشتى مرى بكار دكهن، ئانكى رى و رسميئن وي بچى دئين، دوو دارا ب ودرىسەكى گرىددەن و جەنازى وى ل سەر دانىن و يار و بريت ئاخىرەتىن ھلدگرن ژ مالا مەزن خاترى دخوازت و بەر و گۆرسەنلىق دىبەن، ئانكى مالا حەق.

- كرمە دەر ژ مالا مەزن
- كچك و مەزن ل پى من د بەز
- زىنارا ل خلمەتا غەربىا ج بلەز
- برمە ئالىي گۆرسەنلىق
- سەر ئاخا تربى دانى
- هند وى دىگرىن بۇ ۋى جوانى
- ئاخىر ژ رووپى دنى د بۇو فانى
- دەمىي مرى دگەھىنە گۆرسەنلىق، بەرى ھنگى گۇرا وي ئامادە دكەين جەنازى ل سەر ئاخا تربى دانىن و كچك و مەزن بۇرا دىگرىن.

- دەما د كۆلن تربە
- ژ شەرقە ھەتا بە غەربە
- كەس نەما فەنه خوار بۇو ژ ئەو شەربە
- تربا من تەمام كر
- سەردى من دناف كر
- من مالا قەدىم سلاڭ كر^(١)

(١) خدر سليمان، تقمص – تناسخ الارواح، مجلة لالش، ص ٥٠

د میتولوچیا ئىزديما ياهاتى، ئەوه كۆ دەمىرى مرۆڤ دمرت پىدىقى يە تربى
ژ رۆزھەلاتى بۇ رۆز ئافايىن بکۈلن، چونكە رۆزا مرۆڤى دچتە ئافا و نامىنت
دچتە مالا كەفن، چەنكو د میتولوچیا ئىزديما دا هاتى كۆ مرۆڤ وى ژ ئاخى
درست كرى.

- سلافىت من ل مالا قەدىم

- برمە ناڭ خەلکەكى زۆرئ زافى ھەزىم

- من گۇ: ئىلاھىيۇ تو پى مەلەككى كەربەم

- ئىلاھىيۇ مەلەك ل عرشە

- سەر سىنگى من رادخىن فەرشە

- ھەر فەرشەك وەكى فەرشە

دەما دناڭ گۆرئ دكەن، ل سەر سىنگى وى رادخىن بەرىت پەھن و مەزن.
ل وېدەرى دچتە ناڭ خەلکەكى دى ئەو ژى جىهانا دى يە كۆ روحا
وى دچتى.

- ھەر بىبى دانىن ل دەرزە

- ئاخى دينە سەر من ب لەزە

- دوو كىلا دانىن كۆ ئەفە فەرزە

- كەرمەكەن و دەنگ ھلينىن

- تەرفىن و ياسىينا ل سەر من بخويىن

- ناڭى خودى و طاووس مەلەك ل سەر من بىنن^(١)

(١) خدرى سليمان، گۈندىياتى، ل ١١٩.

دەمما مرى دىكەنە قەبرى ل ھەر چار رەخىت وى فەرشىن مەزىن دانىن و
وان دەرزا بەھەرىي دىگرن، دوو كىلا دانىن ھەر ئىكى ل رەخەكى، نانكۇ
ئىكى ل ۋەخا رۆزئاڭا و يادى ل رەخا رۆزھەلاتى، چونكە سەرى د دەنە
ئالىي رۆزئاڭا فە و تەرقىن و ياسىنال سەر دخوين و يافەرە ناڭى طاوس
مەلەك ل سەر ھەر ئىزدىيەكى بىمرت بىين.

- ئەو بۇو كىلا سەرى صەدرى

- وېل خەلكى نازكى لەطىفى ھەردى

- جايىزە ل غەربىبا بىرى قەدرى

- كرمە خانى يە بى دەرى

- دوو ھاتنە سەر من وى دخونى وەكى تەتەرى

- من ئىنا ھەفت دۆلابىت ئاشا ل سەرى^(١)

د مىتۆلۇجيا ئىزدىيا دا وەختى مروڭ لەشى وى دەمینت دنڭا قەبرى فە و
روحا وى دەچتە جىهانا دى و حەق و حساب ل گەل دئىتە كرن.

- دوو ھاتنە سەر من دىكەنە قىر و قالە

- ئىكى كەرە ئىكى لالە

- وى ژ من د پرس حال و حەوالە

- ترسا من ژىي كەرە

- دەمبۈوسى وى ھەفت پەرە

- رۆزى سى جارا تىتە بدیارى منرە

(١) خەرى سليمان، گۈندىياتى، ل ١١٩.

دەمى مەرۆڤى ئىزدى دەرت دوو مەرۆڤى يېت كەر و لال دئىنە سەرى
گەلەكى بىرس و سەھم يى كەر دەمبۇسىنى وى ھەفتى پەرە و رۆزى سى
جارا دچنە سەرى و پرسىيارا لى دكەت و دېيىزنى كا تە ج كريه و ج نەكريه؟

- كول من دھلىنت دەمبۇسى

- وى ژى دچن برق و بروسى

- ژ ترسا دا دل و هنافىيت من پېكىفە د نۇوسى

- گافا من دوستە

- ھەفتى باتما ئاسن ھەيە ل دەستە

- ژ ترسا دا زمانى من د شىكەستە^(١)

دەما دەمبۇسىلى دھلىنەن برق و بروسى ژى دچن ئە و ژى ژبەر ھىز و
شىانىت زەبىيىنا، ژ ترسا دا دل و هنافىيت وى پېكىفە د نۇوسىيەن.

- دوو ھاتنە سەر من ژ من د پرسى

- چەقماقىيت وان وەكۈ كورسى

- مىسکىنۇ بن ئادەمۇ تو ج ئىنسى تو ج جىنسى

- بن ئادەمۇ ھوون ل كۈونە

- ھەرۆ سبا رادبن شەرىت وە دنوونە

- مە چوو خىرىت وە نە دىنە^(٢)

(١) خدرى سليمان، گۈندىياتى، ل ١٢٠.

(٢) خدر پير سليمان، ئىزدىياتى وانە بۇ فيرخوازىن ئىزدىيا، ل ٥٢.

- بن ئادەمۇ ئەم بخۇ خېرىن

- ئەم رازدارىت جەپپىرىن -

- ئەم خودانىت خىرا نا ئازىرین

- دوو هاتنه سهه من چاڻ د مهڙن وڌکه تاس

- تلی دوهنه و گه مسas -

- نیونوک دوهنه و هگه داس -

- سه د خوزما وي روحي يه بي گونه هه يه بي سوچ و بي نياس

لیه‌ردا دیار دبت کو ئەویت حەق و حسیبی ل گەل روحى دکەن، کو ئەو بخۇ خىرەن و ھەر كەسەكى وەكى كرياريەت وى دەدەتى نەكىم و نە زىدە. و ھەر ھۆسا خودانىت خىرا ئەشكەنچە ناكەن، ئەو كەسىن روحا د ئازىزىن مەرۆفەت سادە نىين، وەك دیار بۇوي، کو چاۋىت وان ھندى ترارانە و نىئۈكەت وان وەكە مساسانە و نەسەد خۆزىيا روحەكا خراب و نەباش، بىكەفتە دستى وان زەبىيەن يە.

- دوو هاتنه سهه من چاڻ دوهنه ودهه ستير

- تلی دوہنے وہ کہ پیر -

- نیّنوك دوهنه ودکه کیر -

- من گو سهـد خـۆزـما روـحا ئـهـهـل خـىـر، نـهـ سـهـد خـۆزـما روـحا عنـكـىـر^(١)
 - دـوـوـ هـاـتـنـهـ سـهـرـ منـ سـهـخـتـهـلـ سـخـونـ
 - ئـىـ بـانـدـنـ سـهـخـتـهـكـ مـهـزـنـ
 - ژـ تـرـسـاـ دـاـ دـلـ وـ هـنـافـيـتـ منـ تـيـكـ لـهـرـزـنـ
 - زـهـبـيـنـ خـۆـ بـ وـيـنـهـكـ دـىـ دـكـهـنـ وـ دـجـنـهـ سـهـرـ روـحـىـ وـ پـسـيـارـاـ ژـئـ
 - دـكـهـنـ، فـيـچـاـ سـهـدـ خـۆـزـماـ وـيـ روـحـىـ خـودـانـىـ وـيـ لـ سـهـرـ دـنـيـايـىـ خـودـانـ
 - رـهـوـشـتـيـتـ باـشـ بـتـ وـ دـلـ كـهـسـهـكـ ژـ خـۆـ نـهـهـيـلاـبـتـ، خـهـلـكـ يـيـ ژـئـ رـازـىـ بـتـ،
 - چـهـنـكـوـ ئـهـگـمـرـ ژـ خـراـبـاـ وـ نـهـبـاشـاـ بـتـ، ئـهـفـيـتـ چـاـفـيـتـ وـانـ مـهـزـنـ وـهـكـيـ سـتـيـراـ
 - وـ نـيـنـوـكـيـتـ وـانـ وـهـكـيـ كـيـراـ دـىـ ئـهـشـكـهـنـجـهـكـهـنـ.
 - دـوـوـ هـاـتـنـهـ سـهـرـ منـ دـ پـهـشـنـ وـهـكـيـ فـهـقـيرـ
 - بـسـكـ دـ نـهـرـمـنـ وـهـكـيـ حـهـرـيرـ
 - فـيـرـاـ هـهـبـوـونـ نـيـشـانـاـ مـيـرـ
 - گـافـاـ دـ هـاتـنـ وـ دـ قـهـدـمـيـنـ
 - جـيـرـهـكـىـ دـ كـهـلـيـنـ
 - عـلـمـهـكـىـ دـ عـلـمـيـنـ^(٢)
- فـيـجـارـىـ زـهـبـيـنـ خـۆـ بـ وـيـنـيـ فـهـقـيـيـتـ پـهـشـ خـودـانـ خـهـرـقـهـ پـوشـ دـكـهـنـ
- وـ دـچـنـ لـىـ دـ پـرسـنـ حـالـ وـ حـهـوـالـهـ، ئـهـقـاـنـ ژـىـ هـنـدـهـكـ نـيـشـانـيـتـ مـيـرـيـ وـيـتـ لـ
- گـهـلـ هـهـيـنـ، ئـانـكـوـ هـنـدـهـكـ ژـ هـيـرـاـ خـودـىـ يـاـ لـ گـهـلـ هـهـىـ هـهـرـ هـؤـسـاـ قـانـ هـهـرـ

(١) خـدرـ پـيرـ سـلـيـمانـ، ئـيـزـديـاتـيـ وـانـهـ بـقـرـ فـيـرـخـواـزـيـنـ ئـيـزـديـيـاـ، لـ ٥٣ـ.

(٢) سـدـرـچـاوـىـ بـهـرـىـ، لـ ٥٤ـ.

دowa و هسف دکهت، وهک دوو فەقیرا دەمى دەھىن و دئاخفن و به حسا علمى خودى دکەن، دوى دەمى دا ئەو ژ ترسا دکەفت.

- ئەو بۇو علمى ژ قاتى

- زەبىيە ئەز برمە سەر پرا سەراتى

- ئەو بۇو جەن خودى لى دکەت شفاتى

- ئەو شفانە ب وھى

- پرا سەلاتى ئالىيەك بەھشتە ئىك تارى يە و ئىك دۆزدەيە

- ها وەكە يار و برىت ئافرەتى سەر گونە كارېت برا مەيە

- ئەو شفاتە ب نىشانە

- پرا سەلاتى ئالىيەك بەھشتە ئىك دۆزدەيە ئىك دوخانە

- (١) ها وەكە يار و برىت ئافرەتى سەر گونە كارېت برا نە^(١)

پاشتى ئەڭ هەموو ئىكە ل گەل روحى دئىتە كرن، ئانکو دئىتە ئارزادان، د سەر پرا سەلاتى را دچت، ئەو ژى ئالىيەك بەھشتە و ئىك دۆزدەيە و ئالىيە دى تارى يە، ئەگەر خودانى رەوشتىت باش بت دى كەفتە ئالىي بەھشتى و ئەگەر نە دى كەفتە دنაڭ دۆزى دا و بىنى رەنگى چىرۇڭا پەيدا بۈوما مەرۋەنى ئىزدى ھەر ژ رۆزا د كەفتە بەر بەدەناماڭا خۇ تا ل مالا حەق سلاڭ دکەت، ئانکو دمرت د ۋى قەمۇلى ديار دېت.

(١) خدر پير سليمان، گۈندىياتى، ل . ١٢١

ئەنجام

وەك يادىار و ئاشكرا بىر و باوهرىن ئۆلىٰ ھاتىنە دانان و بەلاڭىرن ل
ناڭ ئى مللەتى دا ل سەر بىنەرەتى خودى ناسىنى، ئەو زى وەكى ھەر
مللەتكى دى تر ل جىبهانى خودان بىر و باوهرىن و تاكە خودايەكى بى
شىرك و بى ھەڤال دناسن. ھەر ھۆسا د كارىن بىزىن ئىزدىيا بەرى جەندەها
ھەزار سالا خودى ناسىيە و باوهرى ب خودىيەكى بى ھەڤال ئىنایىنە و ب
رىكا قەمول و بەيت و دوعا و درۆزىن خۇ، زانىنە كۆ خودى مەزىن ئەف
كىنیات ژ نەبۈونى و مۇز و مۇرانى دروست كرييە، چۈنكە د باوهريا مە
ئىزدىيان دا ھاتىيە كەس نزانىت كا خودى بچى رەنگى يە و يى چاوايە و
كەسى نەدىتىيە، بەلكو بىن ب ئاقلى خۇ دىتىيە و هىچ مللەتكى يان
ئايىنەكى وەك د ئايىن ئىزدىيان دا وەسفا خودى نەكرينە، وەك د فەسىدا
طاووس مەلک دا ھاتى و دېيىت:

- يارەبى تە نە لهۇنە تە نە رەنگە

- تە نە ئاوازە، تە نە دەنگە

- تە نە ئىندامە، تە نە چەنگە

- يارەبى كەس نزانىت توى كوساي

ئەگەر تەماشاي جىاڭى ئىزدىيان ژى بىكەين دى بىنەن چىنەن دنڭ ئۆلىٰ
ئۆلى دا ھەين دنڭ هىچ ئۆلەكە دى دا نىين. ئەف چىنە سنورەكى دانىت

دناش بهرا جشاکي ئىزديان دا ب تاييهت ژ ئالي جشاکي و ديني ۋە. هەر
ھۆسا دىنە ئەگەرا وى چەندى پىوهندىيەن جشاکي بەيىز دكەن دناش جشاکي
ئىزديان دا، ب رىكا وى يەكى كو ئىك دبته شىخى ئىكى و يى دى دبته
مريمىدى وى و يى دى دبته پېرى و ئاخىرتىي و هەر ھۆسا ئەفە لىرەدا دبته
موکوم كرنا پىوهندىيا ل ناڭ بەرا چىنىت ئىزديا چونكە مە ئىزديا باوهريەكا
مهزۇن ياهەى ل دنيا يادى، ئانكۇ پشتى مرنى شىخ و پيرا رۆلەكى مەزۇن يى
ھەى ژ بۇ سفك كرنا بارى مروفى ئىزدى، لەورا دېيىن ھەر مروفەكى
ئىزدى خودان شىخ و پېرى و مەردبىيە، ھەر ھۆسا پىلدەفيه ل سەر مروفەكى
ئىزدى خوشك و برايىن ئاخىرتى ژى ھەبن ئەوان ژى رۆلى خۇ ھەيدە
پشتى مرنى ھەزىيە بىزىن كۈن ئىنان دناش بەرا ۋان چىنان دا نابت، ئەف
رى و رسمىنە ژى دناش ئىزديان دا بەلاڭ پشتى ھاتنا شىخادى بۇ پەرسىتكەها
پېرۇزا لالشى.

ئىزدى ژى وەكى ھەمى مللەتىن دى خودان بير و بۇچونن ل دۆر
چىرۇكا ئافا رەش (تۆفانى) ب شىوهىكى تاييهت ل دېش بير و چۈنۈت خۇ
شەۋە دكەن و نافى (نوح) پېغەمبەر دناش فى چىرۇكى دا دىئىن. لىرەدا
خالەكە ھەرە گىرنىڭ دھىيەت پىش ئەو ژى دياركىدا دەمەيىھ د تۆفانى دا،
ئانكۇ بەرى ئافا رەش - تۆفانى - رابت، د بەيت و قەمولىن ئىزديان دا
ھاتىيە دياركىرنە وەك بقى شىۋەي.

- بوي يه بهديلا نوحى نهبيا
- قهومهك دى داهر بت دلى وان هه يه زور كفريا
- ئهو ڙي وئى ل خودى خو بنه ياخيا
- بهعدى وئى هيوانى
- قهومهك دى داهر بت دلى دا نامي نت خو فا ئيمانى
- ئهو ڙك دى غهرق بن ب ئافا تؤفانى.

وهك د ڦان مالكين سه بهقا قهولى دا هاتى خويا كرن پيش وخت هاتيه زانين، كو دى مللتهك داهر بت و ئهو مللته دى ل خودى خو بن ياخى، ئهو ڙي مللته (نوح) پيغه مبهره. و دى ب ئافا تؤفانى ئهڻ مللته هيته ڙ ناف برن. ليٽهدا ئهگهر باش هزريين خو بكمين دى بىينين جودا يه كه مه زانين دناف بهرا تؤفانى د باوهريا ئيزديان و يا مللته تين دى تر دا ب تاييهت ڙ ئاليي ديار كرنا دهمي ڦه، چونكه د قهول و بهيت و قهسيدين مه ئيزديان دا هاتى، بهري تؤفان رو وبدات، ئانکو رابت د زانين دى بوو به ره كه هوسا رو وبدات ب هاريکاريا مورفيمى (دى) نيشانه بُو دهاتى يا كو د ناف مالكين ناف برى دا هاتى بكارثيان. هم چنهه گلهك خاليين هه فشك يين ههين د ناف بهرا تؤفانى ل نك ئيزديا و مللته تين دى، بهل خالا همه جودا ئهو بوب، كو ب ريٽا سه به قتين ناف برى ئهم ئيزدي د هاتينه ئاگه هدار كرن كو دى مللتهك داهر بت و سه ربپچينى كمت و ئهو مللته دى هيته بنير كرن ب ئافا رهش.

سەبارەت ل دۆر ئافراندنا كنياتى ئىزدىيا ژى وەك هەر مللەتكى دى لىينىرنەكە خۆ يا تايىبەت ياهەى و بە پىيى دىتنا خۆ بەحسى دروست كرنا كنياتى ياكرى و پشت ب قەول بەيت و دوعا و درۆزىن خۆ يابەستى، وەك د مىتەلۇجىا ئىزدىيان دا هاتى، بەرئى دنيا ھەموو تارى و تارىستان بۇو تىشەك نەبۇو، دەمى خودى دلۇقان ۋىايى كنياتەكى ئاڭا بكمەت ھەفت مiliاکەت ژ نورا خۆ ئافراندىن، پشتى ئافراندىن ۋان مiliاکەتە ب بۇرۇينا چەندىن بەدىلىن سالا خودى مەزن دەگەل وان جقىا و فروار دا كنياتەكى ئاڭا بكمەن. پشتى في يەكى خودى دلۇقان دورەك ژ نۇورا خۆ ۋاشارت، في دورى خۆ ل بەر ساف و ھېبەتىت خودى مەزن نەگرت پېشقى، پشتى پېشقىا في دورى چار رەگەز ژى دورىست بۇون، ئاخ، ئاڭ، باي، ئاڭىر. دەمى ئاڭ ژ دورى پەيدا بۇوى وەكى بەحرى لىپەت، دەمى ھۆسا ئەو بەحر دورىست بۇوى خودى دەگەل هەر ھەفت مiliاکەتا د ناڭ گەريما و ل هەر چار كنارا سەيرىن و ل دوماھىي ل جەھەكى سەكىنин و گۈتن ئەفە حق وارە و ئەو جەھە لالشا نورانى بۇو. پشتى في چەندى ئەرد نە جەبرى، ئانکو نە دەمەيى، تا لالش دناف دا نە هاتە خوارى، د باوەريما مەياندىن ئەردى يە، ئانکو ئەرد پى د هاتە مەياندىن، پشتى مەياندىن ئەردى، كەسكىياتى ل سەر ئەردى شىن هات، و ئەرد خەملى دەمى ئەرد ئاڭا بۇوى ژ چىا و دەست و گرى و رووبار و نەھلا. ب فروارا خودى قالىي ئادەم هاتە دورىست كر، بەل ب چەندىن سالا ما بى (روح). هەتا ب فروارا خودى (روح) ب شلز و قدومن، ئانکو دەگەل دەنگى دەڭ و شەبابا قالىي ئادەم ب گىان كەفت، لەورا دېيىنин تا نەق ژى دەڭ

و شهباب دهینه لیدان ل سهر گورین مریا و ل مala مری. پشتی ئادم ب (روح) كەفتى ب فروارا خودى (ھەوا) ژ تەنشتا وي هاتە دورست كرن تا كۆ زيان ل سهر ئەردى پەيدا بت و د باودريا مە ئىزديان دا كنيات ب ۋى تەرزى هاتىيە ئافراندن. ژ ئالىي پيرۇزيا ۋە دېينىن چەندىن پيرۇزىيەن حۆرا و جۆر ھەنە دناڭ ئولا ئىزديان دا ئەو ژى وەك خودان ئۆلەكە گەفن و دىرىين خودان پيرۇزىيەت حودا جودا وەك پيرۇزيا ئافا و جها و دارا و هەندى. پيرۇزيا ۋان ژى دىگەرتىه وي چەندى كۆ ئىزدىياتىنى پىوهندىيەكە ھەرە موكوم يا ب سرۋىشتى ۋە ھەى، ئەفە ژى وي يەكى دسلەمەيت كۆ ئىزدىياتى ئۆلە گەفن و دېرنە، چۈنكە ھەر ل دەستپىكە ئافراندنا كنياتى دياروگىن سرۋىشتى ھەبووينە و روودايىنە و تا نەھۆ ژى د ئىزدىياتى دا ھەر دياروگىكەك ژان دياروگە خوداوندەك ژىرا هاتىيە دەست نىشانكىرىب بۇ نموونە خوداوندى بارانى (محەممەد رەشانە) و برق و بروسىي (شىخ عەبروسە) و ھەر ھۆسا بۇ گەلەك جۆرین نەخوشىا ژى خوداوند ھاتبۇون دەست نىشانكىن. ھەزىيە بىزىن ھەتا نەھۆ ژى گەلەك جارى دەمى دووپشتاك ب مرۇقەكى ئىزدى ۋە دەت دېنە مالا ئىيکى بىرى جەروا، يان ژى ئەگەر زىيىش بىتە ئىيکى دېنە مالا شىخەك ژ شىخىت ئامادىينە. دەمى باش ھزرىن خۇ دغان جۆرە پيرۇزيا و رى و رسمما و داب نەرىتىيا بىكەين دى شخوبەر زانىن كۆ ئىزدىياتى ئۆلەكە گەفنە و رەھ و رىشالىن وى دەقەگەرىنە بەرى چەندەنە ھەزارىن سالا. ھەر چەندە پيرۇزىيەن پيرۇزىيەن ھەۋپىشك يېئىن ھەين دنافبەرا چەند ئۆلەكە دا، بەلىن وەك يا ديار و ئاشكرا ئىزدىيا بىز ژ

هەممۇ ئۆلۈن دى تر خۇ ل پېرۋىزىيەن سرۋشتى كريه خودانە و قوربانى ژوان را پېشىكىشىرىنە ب تايىبەت ئەگەر ئەو ديارۆك يازيان بەخشبى. ھەر ھۆسا ئىزدىيا ژ بەرى دا پشت ب ئەدەبى دىنى يى زارەكى بەستىيە و ژنەفەيەكى بۇ نەفەيەكى دى تر هاتىيە گۆتنە و ژ ترسىيەت دوژمن و نەيارا دا ل ھەر جەھەكى نەھاتىيە گۆتنە. ل دۆر نەقىسىنەن ل سەر كەلتۈر و مىزۇوا ئىزدىيا هاتىن نەقىسىن چەندىن نەقىسىكارا ژوانە يىن بىانى ل سەر بىنەرتىن فى ئۆلا كەفن نەقىسىنە، بەن گەلەك ژوان بۇ بەرژەوندىن خۇ يىن تاكە كەسى، يان ژى بۇ بەرژەوندىن دەستەلات دار وەكى د ۋىيان يال قەلەم دابىن، ئەڭە نابىنە بەلگەنامە بۇ وان كەسان ئەۋىت بۇ بەرژەوندىن تايىبەت ل دۆر فى ئۆلى نەقىسىن، چونكى بەرامبەرلى فى چەندى گەلەك ۋەكۇلەرىت مىزۇويى بېلگە بىنەرتىن فى ئۆلى بەدورستى نەقىسىنە.

لیستا سه‌رچاڭ

لیستا ژىدەرىين زمانلىك كوردى:

- ١- حسۇ ھرمى، پەرسىتگە‌ها لاش، چاپخانە‌ي خەبات، دھوك، ٢٠٠٠.
- ٢- خدر پىر سليمان، ئىزدىياتى، وانه بۇ فيرخوازىن ئىزدىا، چاپخانە وەزارەتى پەروردەد، ھەولىر، ١٩٩٩.
- ٣- خدرى سليمان، گوندىياتى، چاپخانە‌ي (الحوادث)، بغداد، ١٩٨٥.
- ٤- خدرى سليمان و خەليل جندى، ئىزدىياتى، چاپخانە‌ي كورى زانىارى كورد، ١٩٧٩.
- ٥- نەجم ئەلونى، ئايىنى ئىزدى، چاپى يەكم، چاپخانە‌ي زانكۆ سەلااد الدین، ھەولىر، ١٩٩٩.

لیستا ژىدەرىين زمانلىك عەرەبى:

- ١- امام عبدالفتاح، معجم ديانات والاساطير العالم، بيروت، ١٩٩٥.
- ٢- باسمة كيال، أصل سر الوجود، طبعة الأولى، بيروت، ١٩٨١.
- ٣- تقى الدباغ، الفكر الدينى القديم، طبعة الأولى، بغداد، ١٩٩٠.
- ٤- جان صدقة، رموز وظقوس، لندن، ١٩٨٩.
- ٥- جورج حبيب، اليزيدية بقايا دين القديم، طبعة الأولى، مطبعة المصارف، ١٩٧٨.
- ٦- حسين العودات، الموت في الديانات الشرقية، الطبعة الثانية، مطبعة الاهلى، دمشق، ١٩٩٥.

- ٧- د. خلف الجراد، اليزدية واليزديون، طبعة الاولى، دار حوار، سوريا، ١٩٩٥.
- ٨- خليل احمد خليل، مضمون الاسطورة في الفكر العربي، دار الطليعة،
بيروت، ١٩٨٠.
- ٩- خليل جندي، نمو معرفة حقيقة الديانة الايزدية، مطبعة رابون،
سويد، ١٩٩٨.
- ١٠- درويش حسو، الازادهاليون واليزديون، الطبعة الاولى، بون، ١٩٩٢.
- ١١- رشدي عليان وسعدون ساموك، الاديان، بغداد، ١٩٧٦.
- ١٢- زهير كاظم عبود، لحات عن اليزدية، مطبعة العاني، ١٩٩٥.
- ١٣- سعيد الديوهجي، اليزيدية، بغداد، ١٩٧٣.
- ١٤- صالح بن ضادي، الدراسات في الاساطير، تونس، ب، ت.
- ١٥- عبدالرازاق الحسني، اليزديون في حاضرهم وماضيهم، الطبعة التاسعة،
بغداد، ١٩٨٢.
- ١٦- عبدالمجيد شوقي البكري، قصة طوفان، مطبعة الجمهورية، موصل، ١٩٦٧.
- ١٧- فاضل عبدالواحد علي، سرمر أسطورة ولملمة، طبعة الاولى، مطبعة
اهالي، ١٩٩٩.
- ١٨- فراس سواح، مغامرة العقل الاولى، دار كلمة، بيروت، ١٩٨٥.
- ١٩- كاظم ناصر الحسن، فلسفة الخليفة، الطبعة الاولى، بغداد، ١٩٩٠.
- ٢٠- كلود ليفي شتراوس، الاسطورة والمعنى، ترجمة وتقديم شاكر
عبدالحميد، ١٩٨٦.
- ٢١- نائل حنون، عقائد ما بعد الموت، طبعة الثانية، مطبعة الوزارة الثقافية،
بغداد، ١٩٨٦.
- ٢٢- هاشم البناء، اليزديون، طبعة الاولى، بغداد، ١٩٦٤.
- ٢٣- هوشنك بروكا، دراسات في الميثولوجيا الديانة اليزدية،mania، ١٩٩٥.

گۆڤار:

- ١- اسماعيل بادى، الروائية اجاثا كريستي بين الايزدين، مجلة لالش، دهوك، عدد (٥)، ١٩٩٥.
- ٢- بدل فقير حجي، قەھولى پادشاي، گۆڤارا رۆز، ئەلمانيا، ژماره (٣)، ١٩٩٧.
- ٣- بدل فقير حجي، هاتنه شەرفەدىن و رۇزا قىامەتى د مىتۈلچىيا ئىزدىدا، گۆڤارا لالش، دهوك، ژماره (٤)، ١٩٩٤.
- ٤- پير ممو، ضوء على فلسفة الديانة اليزيدية وأصلها، مجلة لالش، دهوك، عدد (٢٢)، ١٩٩٤.
- ٥- تارق شكرى خمو، ژماره چل دناف ئىزدىدا، گۆڤارا لالش، دهوك، ژماره (١١)، ١٩٩٩.
- ٦- ب. ش دلكۆڤان، بىلندە بىن الامس واليوم، مجلة لالش، دهوك، عدد (١١)، ١٩٩٩.
- ٧- ب. ش دلكۆڤان، الشمس في العتقدات منذ أقدم العصور وحتى الان، مجلة لالش، دهوك، عدد (٢٢)، ١٩٩٤.
- ٨- جان پولا، پىيەندىدا دناف بەمرا ئىزدىياتى و زەردەشتىي دا، گۆڤارا رۆز، ئەلمانيا، ژماره (١)، ١٩٩٦.
- ٩- حەجي جەعفەر، ھندەك پېرۋىزىن ئىزدىيان، گۆڤارا لالش، دهوك، ژماره (١٠)، ١٩٩٩.
- ١٠- حسو هرمى، تۆفان ئاپا رەش، گۆڤارا لالش، دهوك، ژماره (٨)، ١٩٩٧.
- ١١- حسو هرمى، الحية في الميثولوجيا القديمة والإيزدية، مجلة لالش، دهوك، عدد (١٢)، ٢٠٠٠.
- ١٢- حسو هرمى، الموت وما بعده عند الايزدين، مجلة لالش، دهوك، عدد (٦)، ١٩٩٦.

- ١٣- خدر پیر سليمان التقمص - التناسخ الارواح، ترجمة عيدو بابة شيخ،
مجلة لالش، دهوك، عدد (٥)، ١٩٩٥.
- ١٤- د. خليل جندي، لمحات من الاسطورة والتكتوين وسر اعياد الايزدية، مجلة
روز، المانيا، عدد (١)، ١٩٩٦.
- ١٥- درمان خلف، قهولى گاي و ماسي، گوفارا لالش، دهوك، ژماره (١١)، ١٩٩٩.
- ١٦- شيخ علو خلف، قهولى جمجمى سلطان، گوفارا لالش، دهوك، ژماره
(١)، ١٩٩٣.
- ١٧- شيخ علو خلف، قهولى شيخ و ئاقوب گوفارا لالش، دهوك، ژماره
(٥)، ١٩٩٥.
- ١٨- عدنان زيان، القرابين في العتقدات والاديان، مجلة لالش، دهوك، عدد
(١٠)، ١٩٩٩.
- ١٩- عزالدين سليم باقسري، الخليفة والتكتوين لدى الايزدية، مجلة لالش،
دهوك، عدد (٩)، ١٩٩٨.
- ٢٠- عزالدين سليم، شيخادى ونظام الدين الايزدي، مجلة لالش، دهوك، عدد
(١١)، ١٩٩٩.
- ٢١- كاظم حبيب، اقلية دينية الايزدية والكردية، مجلة روز، المانيا، العدد
(٦)، ١٩٩٨.

نفیسەر د چەند ریزەکا دا

- خلات الیاس باعهدری
- ل سالا ١٩٧٩ ل ناحیا باعهدری هاتیه سەر دنیایی.
- خویندنا خۆ یا سەرەتایی و نافنجی ل باعهدری بدوماھی ئینایەو قۇناغا ئامادەبى ل ئىسقنى تەمامگىریيە.
- ل سالا ١٩٨٧ ل زانکۆيا صەلاحەدين ل کولىژا ئادابى ل بەشى زمانى كوردى هاتیه وەرگرتە.
- ل سالا ٢٠٠٠ کولىژا ئادابى بەشى زمانى كوردى ل زانکۆيا دھۆكى بدوماھى ئینایە.
- د روژنامىن كوردىستانى دا چەندىن باپەتىن جۆرا و جۆر ل بەلاڭرىنە.

